

Tartu Riiklik Ülikool
Üldise Ajaloo Kateder

Saksa talupoegade
ülesteisude põhjused
ja vorming (Bundschuh)

D I P L O M I T Ö Ö

Chasäht

Ino. no. 289

Tartu
1951

Sisukord:

	lx
<u>I.</u> Sissijuhatus.....	3
<u>II.</u> Saksa talupoegade olukorra halvenemine <u>XV</u> saj. ja <u>XVI</u> saj. algul.....	18
1. Saksa talupoegade järkjärguline pärisorjastamine enne talupoegade söda Saksa maal.....	22
2. Feodaalide pealetung talupoegade maaval- dusõigustele.....	29
3. Talupoegade kohustuste suurenemine <u>XV</u> saj. ja <u>XVI</u> saj. algul.....	38
<u>III.</u> „Hormking“ („Bundschuh“) ja ta programmid.....	49
1. 1493. aasta Schlettstadt'i „Hormking“ („Bundschuh“).....	52
2. 1502. aasta Untergrombachi „Hormking“.....	62
3. 1513. aasta Leheni „Hormking“.....	86
4. 1517. aasta „Hormking“.....	99
<u>IV.</u> Kokkuvõte.....	105
Kasutatud kirjandus koos tsiteerimisil tar- vitatud lühenditega.....	114

I. Sissejuhatus.

Engels et 14. ja 15. sajandil
oli Lääne-Euroopa
307.

Kes. 15. sajandi lõpus?

XV sajandi lõpul ja XVI sajandi algul toimusid Saksamaa majanduselus teatavad edusammud, mis ilmsid tööstuse, kaubanduse ja põllumajanduse arengus.

Silmapiiristvalt arenes mäetööstus, mis tehnika paranedes, hakkas kaastama käitööstuslikku iseloomu. Laialt olid tuntud Saksamaal mitterid mäetööstuse alal. Suuri edusamme saavutati ka tekstiiltööstuse alal. Kiiresti arenes linnades tsunftipärane tööstus, mis baseerus laialdasemal tarbijate ringkonnal ja kaugematel turgudel.

Teos tööstuse arenguga, teimnes kaubanduse alal elanumise. Suurte maade avastuste ja eriti Indiassa viiva merete avastamine tagajärjel XV sajandi lõpul, ei kaotanud tõelise Saksamaa XVI sajandi

H. A. W. H.

algul sel oma tähtsust kaubateena Lää-
 ne-Euroopa ja Põhja-Itaalia ning Ida-
 maade rahalise kaubanduse alal. Nii
 tööstuse kui ka kaubanduse alal ker-
 kind esile Fuggerite, Welserite jt. fir-
 mad, mis tegelend kaubanduslike ja
 liigkasuootu operatsioonidega, kusjuures nen-
 de kapitalid kasvasid tohutu suureks.
 Ka põllumajanduses oli märgata progres-
 si. Arendati uusi põllukultuure, ning
 laiendati külvipinda. Kuid siiski Saksa-
 maa jäi maha teistest esirindlikest maa-
 dest.

Tööstuse ja kaubanduse arengu taga-
 järjel Saksamaal ei toimunud maa ühis-
 te huvide liitumine ja poliitiline tsent-
 ralisatsioon nagu Inglismaal ja Prant-
 susmaal. Saksamaa killustatusest ja eri-
 osade nõrgast seostumusest tingituna ilm-
 nes Saksamaal eriosade majanduslike
 arengu ebaühtsus. Saksamaal puudus
 selline majanduslik tsentrum, nagu u-
 da oli Inglismaal London. Tsivili-
 satsioon Saksamaal oli olemas vaid spo-

raadiliselt, koondudes üksikute kaubanduslike ja tööstuslike keskuste ümber, isegi nende üksikute keskuste huvid erinesid suuresti... "Lääne- ja Ida-Saksamaa vahel polnud peaaegu üldse kaubanduslikku läbikäimist. Saksamaal puudus siseturg, mille tekkimine oleks ta majanduslikult ühtseks tervikuks liitnud. Tingituna Saksamaa maj. arengu ebahütsusest, maa erisade omavahelisest nõrgast seosest ja majanduslike keskuste puudumisest kogu maa jaoks tervikuna, püüdis Saksamaal fodaalaja killustumine riikliku struktuurina ka „nn. kapitali esialgse akumulatsiooni“ ajastul ja kapitalistliku ajajärgu sajalduil, ning likvideeriti alles XIX sajandi 2. poolel. Marx on väga tabavalt iseloomustanud „nn. esialgse akumulatsiooni“ protsessi, viies selle tagasi riisuguste ühiskondlike suhete tekkimisele ja arenemisele, mille puhul on võimalikud katkestamatu lisa väärtuse loomine, kapitalistlik ekspluaatatsioon, tootmisvahendite, raha, kau-

¹ Engels, lk. 27.

pade muundumise kapitaliks, ".... protsess, mis loob kapitalistlikud olusuhetud, ei saa olla midagi muud kui tööline lahutamise protsess omandist tema töö tingimuste alusel, protsess, mis ühelt poolt muundab ühiskondlikud tootmisabinõud ja elatusvahendid kapitaliks, teiselt poolt - vahetud teetjad palgatoolisteks. Järelikult, nn. esialgne akumulatsioon pole mitte midagi muud kui teetja tootmisabinõudest lahutamise ajalooline protsess. Ta esineb „esialguena“, sest ta moodustab kapitali ja tema varvara tootmisviisi enajales." Saksa maal nn. esialgne akumulatsioon esines käsiteldaval ajajärgul veel sporaadiliselt, separeerast ei oleud ta mõju nii suure kui esinõulikes Euroopa maades.

Saksa poliitilise killustatuse tingimustes, XV saj. ja XVI saj. algul, erilist mõjuvõimuu omand territoriaalõuestid, kes amsa kamaahnete ja üksteisest lahku minevate huvide tõttu olid feodaalse killunemise personaalsete kandjateks. Nad tegutsesid oma suurte valduste peaaegu iseseisvate valitsejate na, ilma mingite kitsendusteta. Nad tugerdand

¹ K. Marx, *Saksa maal*, m. I, lk. 719.

oma võimu keisrivõimu arvel. Vürstid müntsid oma raha, pidasid sõjaväge, võisid sõda algatada, rahulekkuleppeid sõlmida, kogusid maksu, mõistsid kohut jne. Vürstid, keskõimu röörgenedes, püüdsid enda võimu alla suunda ikka rohkem linnu ja alam-aadlit.

Sõjatehnika ja tööstuse arenedes kaotas alamaad (rüütelsund) oma endise osatähtsuse. Aadel oli asunud endast sõltuva elanikkonna julmale eksploateerimisele, mis andis talupoegadele raskelt tunda. Vürstide ja aadli kõrval käitus, inglisi sõnade järgi, veelgi häbitumalt vaimulikkonna aristokraatlik osa. Peale oma alamate, s.o talupoegade eksploateerimist, kasutasid nad oma rikkatuse eesmärgil ka kõige alatumaid võtteid (dokumentide võttsimine, mis oli laialt levinud, piinamine jne.) Vaimulikkonna tõrgetev albaad tekitas kadestust aadlike hulgas ja suurt viha talupoegades.

Alamvaimulikud, s.o vaimulikkonna plebeiline osa, oli oma ühiskondlikult isoleerimusest erinev. Oma elutingimustelt seis

ta lähemal linnakodanlusele või plebsile, kelle seast ta pärineski. Külavaimulikud, maa- ja linnakirikute preestrid võtsid vahel osa ka rahvaliidumistest. Nende seast kasvasid paljudki talurahvaliidumise teoretikeiks ja ideoloogideks.

Linnades võis XV sajandi lõpul ja XVI sajandi algul eraldada 3 sotsiaalset kihti:

1. Patriitsid, kelle käes olid tähtsamad ametikohad linnades. Nad „... eksploateerisid nii linnaühiskonda, kui ka linna-
le alluvaid talupoegi.“¹

2. Linnakodanlus, (Bürgerium) kes oli opositsioonis feodalismiga, kuid ei kujunenud jultivaks jünks feodalismivastases võitluses oma võitlusmetodite püüratuse, linna plebeilise kihhi ja talupoegadega vajaliku koostöö puudumise tõttu. Linnakodanluse poliitilised nõuded püürusid peamiselt kontrolli loomises linnavalitsuse üle ja osavõtu soovimises riigisandlikust võimust linnas. Seda taotleid nad patriitside võimu püüramise es-

¹ Engels, lk. 33.

märgil.

3. Linna plebeilik kiht, kes oli oma koosseisult võrdlemisi kirju. Engels eristab linna-plebeide hulgas kolme koostisosa:

1. Primitiivne manufaktuuri-käitõestuslik elproletariaat, kes pole veel ir-
dunud üle jäänud plebeilist mas-
sist, kes "... sisuvad väljaspool ühiskonda
ja elutingimustelt müürid lähenevad prole-
tariaadile, müürid ne üldse võimalik tol-
leagu tööstusliku korra juures..."

2. Käitõelised (varemud triumfitehnikud)
kes olid katanud endise majandusliku
sõltumatus.

3. "... inimeste massid, kes on ilma jää-
nud kindlast elukatsust ja alalisest elu-
kohast." ³ Linn kuuluvad peamiselt dekla-
reerunud elemendid maalt (oma elukoh-
tadest minema paisatud talupojad, vollen-
datud teenijad). Need elemendid, valyudes
linnadesse, hakkavad seal endile status-
vahendeid otsima. Ka hakkab proletariaat

¹ Engels, lk. 36

² Pallas, lk. 35j.

³ Pallas, lk. 35.

Kaasa
võetud
võeti

kuulub nimensse rühmitusse.

Falupöögkond moodustas elanikkonna põhimassi. Falupöögkond, nagu linna plebeiline kihik, kannatas tolle aja ühiskonna jätkate klasside ekspluatatsioonide all. Engels kirjutab: „Falupöögkond langeb oma raskusega kogu ühiskondliku sotsiaalse hierarhia: vürstid, aadel, päripid, patriidid, linnakodanlased. Kas nad kuuluvad vürstide, vabale riigimeestele, kloostrite või linnale, nendega põljal käidi ümber, kui asjadega või heinamaandjate lojudega, või valgi halvumalt“¹

Falupöögkond kannatasid raske feodaalse ekspluatatsioonide all.

Üldiselt tootmisjõudude kasvu ta-
 gajärjel, teavnes ka klassivõitlus, mis
 on tihedalt seoses ekspluatatsioonide kas-
 vuga. Peale põhilise opositsiooni, mis on omase ekspluat-

¹ Engels, lk. 29.

teerijate ja ekspluateeritavate vahekorrale, tekkisid opositsioonid veel iiga sotsiaalse kihi sees, mis kujitasid vasema osa opositsiooni rikkama osa vastu. Iga sotsiaalne opositsioon vastaval ajajärgul oli poliitiline opositsioon, s.o talupoegade vastupanu liikumise reserviks. „Revolutsiooniline opositsioon feodalismile vastu läbib loogu keskaja põlvkonnalt ajaleolistest tingimustest ta astub väl- ja müstika kujil või avaliku ketserluse kujil või rebrastatud „ülestõusu kujil“.

Talupoegade vastuhaku peamiseks vormideks olid 1) osaline vastupanu (kuldumini teatavate kohustuste või nõudomiste täitmistest jne.) 2) Lahkumine või põgenemine, 3) ülestõus.² Iga ülestõus arenes nendest vastupanu madalamatest vormidest.³ Poršnev põhjendab ekspluateeritavate üleminekut ülestõusudele sunnismoisuse tekkimisega, väites, et „... üleminek ülestõusudele toimus sel samal määral, millisel langes ära võimalus põgenemiseks...“⁴ Linnakodanlus ajajoeksul kauge-

¹ Engels, lk. 41.

² Poršnev, II, lk. 205 jj.

³ Jamos.

⁴ Poršnev, I, lk. 209

nes talupoegkonnast, sel määral, kui võrd
 nõrgenes nende geneetiline seas. Talupojad
 võitluses ekspluaterijate vastu, leidsid enda-
 le liitlasi linnaelanikkonna plebeilist kihist.
 Mis puutub aga kaltsakproletariaati, kes koos-
 nes kõigist ühiskondlikest klassidest välja-
 praisatud elementidest, siis see oli, nagu väi-
 dab Engels, kõige halvem kõigist võimalik-
 kest liitlastest, sest ta oli absoluutselt müü-
 dav.¹ Üldiselt linnaelanike plebeiline osa oli
 tihti kõikum ja mitte müüdärsust vaba. Sa-
 muti talupoegkondki, kelle klassiteadlik-
 kus oli võrdlemisi madal, kaldus tihti
 kompromissidele.

Talupoegade rahulolematuse, ... tulenes ko-
 hest tingimusest - et kasvas a) fodaali ja
 mure 2) tema enese nõudmine produktidele. Põue-
 teimus seoses linnade arenguga - siit peale
 võitlus ägeneb.²

Maa ja linnaproletariaadi lokaalsed
 iseloomu kandvad ülestõusused kestsid Saksa-
 maal läbi terve XV sajandi. Oma pii-

¹ Engels, lk. 12

² Porsnevij, lk. 534

ratud ja kohalikust iseloomust kaotama-
 ta, on neil väljastumisel siiski oma
 tähtsus. Nende väljastumiste rida lõp-
 pes Saksa talupoegade sõjaga XVI sajandi
 esimese veerandi lõpul, millele need koha-
 likud ülestõusukatsed olid juba ettevalmis-
 tajaiks.

Talupoegkonnas arenes revolutsioonilise
 liikumise traditsioon, mis valmistas ette
 nende põliste ekspluaatorijate — feodaali-
 de hävingut. Sellise traditsioonina tu-
 leks mainida ka Hornkinga liikumist
XV sajandi lõpul ja XVI sajandi algul.

XV sajandi 2. poolel tulevad esile in-
 mesed tundemärgid tekkivast revolutsiooni-
 listest meelestusest Saksa talupoegkonnas. Sa-
 ma sajandi lõpu poole koonduvad ülestõu-
 sukatsed märgatavalt Saksamaa edelaossa.

Esmakordselt „Hornkinga“ märgist rää-
 gitakse 1443. a., mil Schliegeni elanikud
 kuldusid ühe erakordse maksu maksmi-
 sest oma isandaile¹. Ka 1460. a. maini-
 takse „Hornkinga“ võitluslipuna Hlegau talu-

¹ Rosenkranz, I, lk. 13 jj.

proegade juures. Samuti kasutati "Hornkinga" nimetatud ka Kempteni abti päris-
 oegade ülestõusu ajal 1491 - 92. aastal. Na-
 gu väidab Zimmermann, oli "Hornking" ammugi rahva ülestõusude sümboliks saa-
 nud, kuid pole täpselt teada, millal ja
 kus see esimest korda tarvitusele võeti¹.

Algul arvatavasti kasutati "Hornkinga" mingi sümbolina, kuid hilisemas talupoja-
 de revolutsioonilise liikumise mõttes sai ta
 alguse 1490-ndail aastail, mil hakkasid ki-
 vesti areneva ülestõusukatsed Edela-Saksa-
 maal. Esimestest ja olulisematest talu-
 proegade ülestõusudest tuleks mainida
 väljaastumist, mis toimus 1476. aastal
 Ida-Frankimaal Würzburgi piiskopkonnas.
 See väljaastumine on üldiselt tun-
 tud ka Niklashauseni palverännaku
 nime all ja toimus noore karjuse Hans
 Böheim'i juhtimisel, kes pärines Helm-
 stadt'i linnast. Niklashauseni palve-

¹ Zimmermann, lk. 29.

rännak viis liikole märkimisväärselt suured rahvamassid. Hans Böhmi väljastumist põhjustas muudugi ilmlike ja vaimulike fodaalide tegevuse suure talupoegadele. Hans Böhmi leidis vajaliku olevat muuta kehtivat kiriklikku korraldust ja majanduslikke² sotsiaal-¹ korda. Hans Böhmi väljastumise ja õpetuse peamiseks sisuks on vastavale ajajärgele tüüpilised fodaalkorra vastased nõuded, mis aga isinevad ketserluse vormis. Hans Böhmi alustab „jumala tahtele“ vastava asketismi jutlustamisega. Engels väidab, et asketism „... osutub paratamatuks üleminekuvastmeks, ilma mille ta alam ühiskonna kiht ei võis minna liikumisse.“¹ Nõuete teravik on suunatud uskalt vaimulikkonna vastu. Minnakse üle kogu kehtiva korra eitamisele ja üldise võrdsuse propageerimisele.

Sellil rahvatükumisel Niklashauseni palverännaku näol polnud küll mingeid tulemusi, ta likvideeriti võimude poolt, kuid

¹ Engels, lk. 61.

see näitas valitsevate klassidele, milliseks ähvardavaks jõuks võib rahvas talle muutuda.

Nagu teada, algas Hormkinga-liikumine Elsassist, kus oli 1493. aastal moodustatud salajane talupoegade ja pleikude liit, mis aga hävitati. See järgi levis Hormkinga-liikumine Braderi territooriumile; 1502. aasta Hormkinga-liikumise tsentrum oli Untergrombachis. Liikumise juhtiks oli andekas talupoeg Jop Fritz. See liikumine ebaõnnestus. Järgnevalt tekkis salaliit 1513. aastal Schwarzwaldis järgi Jop Fritz'i juhtimisel, kuid see liikumine nurjus. 1514. aastal oli tekkinud Württembergi territooriumil talupoegade liit „Vaene Konrad“, millega liitusid ka linnased, kes hiljem aga reetrid talupoegi, mistõttu see liit kaotatud ülesõhus lõppes nurjumisega. Järgmine, s.o 1517. aasta Hormkinga-liikumine samuti äpardus. Palaorganisatsioonidest osavõtjaid kaunistati hinnunud feodaalide poolt väga julmalt.

Hormkinga-liikumise käsitlemisel pra-

le organisatsiooniliste jt. küsimuste on va-
jalik silmas pidada ka kohalike elu-
sid ja suuremalt osalt neist tingitud
talupoegade nõudeid, mis leiadsid kajas-
tust Hormkinga-liikumise programmides.
Materjalide vähesuse tõttu pole meil küll
täpselt teada Hormkinga-liikumise pro-
grammid, kuid nende eitamine tähen-
daks üldse lähenemist talupoegade nõuete
eitamisele. Olemasolevate andmete põhjal
on siiski võimalik mõningal määral
taastada talupoegade nõudeid. program-
midena.

Käesoleva töö ülesandeks on käsitleda
Lahsa talupoegkonna eksploateerimise tugev-
nemist XV sajandil ja XVI sajandi al-
gul ning Hormkinga-liikumist seoses
programmidega.

II. Saksa talupoegade
elukorra halvenemine XV saj.
ja XVI saj. algul.

Alates XV sajandist intensiivistub Saksa-
 maal üha enam talupoegade päris-
 ojastamise protsess. Sellega koos halve-
 neb talupoegade elukord. Jätkuvalt ja
 jõllavast eluvõisist tingituna vajasid
 valitsevad klassid rohkem sõjatulekuid,
 mille allikaks oli talupoegkond, kelle
 kehustusi nad aina suurendasid. „Suu-
 rema osa oma ajast pidi ta (talupoeg-
 i.F.) töötama oma isanda maal ja sel-
 lest, mis tal Ennustus välja töötada vä-
 heste vabade tündide jaoks, tema pidi maks-
 ma künnust, hinnust, obrust ja teisi mak-
 se isandale, maksu vürsti kants, sõjalisi mak-
 se, kohalikke ja ülekünnustite maksu“.

Engels, lk. 37.

Peale teotegemise oma isandale, mis
 röövis valdava osa tööajast, olid talu-
 pojad sisetud paljude lisakohustuste-
 ga senjööride kasuks. Nii näit. pidid nad
 raiuma puid, korjama seeni ja mar-
 ju, jähi ajal ajama loomi metsad väl-
 ja, kalu püüdma, lina tegema jne. Tä-
 niteldaval ajajärgul püüdsid senjöörid sis-
 se saada kontrolli kogu talupoja maja-
 pidamise üle ja laiendada oma õigusi
 maale, mida teostati nii talupoegade
 valduste kui ka kogukonna maa suhtes.
 See omakorda viis talupoegade kohapidam-
 mistingimuste- ja iseloomu muutmisele,
 mille tagajärjel talupoegade seisukord
 halvenes. Senjööride sihiks oli - vähen-
 dada talupoegade õigusi, et neiga suu-
 rendada nende ekspluaterimist. Isandate
 võim laienes mitte üksnes talupoegade oma-
 dale, vaid ka temale enesele ja ta pe-
 rekonnaliikmetele. Näiteks oli isandail esimene
 se õõ õigus. Talupojad olid väga vi-
 ltsas õiguslikus seisukorras. Kohtupidam-
 mine oli aadlike käes. Väga tülikaks

ja kulubaks muutusid talupoegadele kohtuprotsessid. Kohtus jäid talupojad peaaegu alati kaotajaks. Paljud talupoegade kaebused nõuavad õiglast kohtukorraldust. Roth'i kloostril talupoegade kaebus kümnendas artiklis näiteks nõutakse, et kedagi talupoegadest ei kutsutaks vöörase kohtusse, vaid, et kohtupidamine toimuks vastavas kohalikus kohtus, mille juurde talupoeg kuulub.¹

Ajaloolased, kes on uurinud vastava ajajärgu saksa talupoegade materiaalsit ja õiguslikku olukorda, on taotunud väga mitmesuguseid allikaid. Viimastest märkimisväärset osutuvad Neistum'id, milles leidub juriidilisi iseloomuga dokumente, isandate määrusi ja korraldusi jne.

Valdav enamik Neistumidest on pärit senjööridelt, sisaldades nende korraldusi. Kõiki juriidilisi dokumente, mida sisaldavad Neistumid, ei saa käsitleda ilma kriitikata. Ühelt poolt sisaldasid Neistumis vastavad

¹ Transvaanekuu - Crazeum, m. II, lk. 84.

juriidilise iseloomuga dokumendid ka sel-
 liseid norme, mida üldse ei täidetud feo-
 daalide poolt. Näiteks mõningad kogu-
 mikud, mis anti välja peale talupo-
 gade rahutusi, ülestõuse, pidid aitama
 kaasa talupoegade rahustamiseks. Kuid suu-
 remalt jaolt ei peetud kiinni neist rühes-
 test järeleandmistest, mis jäid ainult pabe-
 rile, ning edaspidi praktikas rikuti neid
 juriidilisi norme. Lisaks Neistumidele on
 Saksa talupoegade elukorra käitlemisel XV
 saj. ja XVI saj. algul täiendavaks materja-
 lideks talupoegade kaebused, dokumendid, mis
 kajastavad talupoegade ja isandate läbi-
 rääkimisi, ja mõningaid kohtu uurimisdoku-
 mente. Neid tuleb Neistumide käitlemisel parat-
 lelselt silmas pidada, et saada õiglasemat
 pilti talupoegade kohustetest.

1. Saksa talupoegade järkjärguline päris-
orjastamine enne talupoegade sõda Paksamaal.

XV sajandil, territoriaalvürstide võimu tugevnedes, hakkas kiiresti vähenema vabade talupoegade arv. Nii näitels. Fr. Bauman-
ni uurimustest bglõpfi krahvkonna kohta selgub, et „Umber XV sajandi keskpaiku, kui krahvide poolt oli kindlustatud territoriaal-
võim, algas järk-järguline talupoegade vaba-
duse likvideerimine.“¹ Territoriaalse alluvuse-
ga seoses toimus talupoegade isikliku vaba-
duse kui ka maapidamise õiguste piirami-
ne. „Territoriaalvürst püüab kõrvaldada tema
alluvate välise sõltuvuse mõju antud ter-
ritooriumil, sunnib talupoegi likvideerima
välisest võlgnevusest, mitte lubades teostada
mingisugusid tehinguid maaga ilma tema
loata ja, peale selle, mitte abielluda Un-

¹ Smirin, II, lk. 150

genossam'itega. "1" * Talu-pöögade pärisorjastami-
ne oli ka teiste feodaalide üldiseks püü-
deks. See tendents ilmneb teravalt ka kol-
tuhärrade (Gerichtsherren) ja põhimikuhärra-
de (Grundherren) juures.²

¹ Smirin, II, lk. 151

* Ungenossam'itiks nimetati pärisorji, võrreldes
sõltlaste või vabatalu-pöögadega.

² Kõdantike juristide järgi kolituhärrus (ge-
richtsherrschaft) tähendab teatud piirkonda,
kus kolituhärra (gerichtsherr) teostab oma
kolitu võime sees teiste, eriti fiskaalsete, õi-
gusnormidega, ning põhimikuhärrus (grund-
herrschaft) on põllu-majandusliku suur-
maavalduse (großgrundbesitz) vorm, mille
juures maaomanik (grundherr) ise maad
(Herrschaftsland) ei hari, või teeb seda vä-
hesel määral, vaid renditab maa talu-
pöögadele, kellelt ta saab feodaalset
rendist.

Tegelikult aga kolituhärrus ja põhi-
mikuhärrus kujutasid endast väga mit-
mekülgsed rõhumise süsteemi, kus talu-
pöögade eksploatatsioonil peetud mingeid
piire, vaid olenes täiesti kolituhärrade ja
põhimikuhärrade nõuetest. Tihsti esin-

Paljude isandate poolt talupoegadele määratud kohustuste ja korralduste alusel oli vabade talupoegade massiline muutmine pärisorjadeks. Iluvitav on märkida, et Ikineni küla Niistumis, mis on välja antud Schwarzwaldis asuva St. Blasieni kloostri poolt, on fikseeritud asjaku, et juhtub, kui vaba naine abiellub pärisorjaga, muutub ta pärisorjaks ning samuti nende lapsed.¹ Pärisorjaks muutumine isandate poolt tähendas talupoegadele ulkoige nende kohustuste suurenenist oma isandate kasuks. Et pärisorjade kohustused olid raskemad kui vabadel, seda tõendavad ka paljud Niistumid. Pärisori oli täiesti oma isanda meelivalla all, keda ta talastamatult ehpluateris. Iüheligi talupoegade kaebuse 59. artiklis on öeldud, et isandid kahtlevad mid nagu säändinud orje, andides

¹ Iminin, II, lk. 152.

das üks fodaal nii põhimikule kui ka kohtuhärrat, kesjuures talupoegade kohustused, mis olid sestud põhimikuhärruse- ja kohtuhärrusega olid üksteisega tihedalt läbi põimunud. Lehenis aga, kus 1513. aastal tekkis Hormkinga-liikumine, toimus talupoegade ehpluaterimine just kohtuhärruse alusel.

neid isandate heaks tegema kõike, mida nad käsivad ja isegi lähivad sükaugle, et hakkavad need (talupoegi) müüma.¹

Talupoegade pärisorjastamine andis isandatele võimaluse laiendada oma õigusi nii talupoegade maale kui ka varandusele. Pärisorjuse süvendamise puimal haldkanid fodaalid talupoegade üle ikka enam õigusi imandama, suurendades nende teorendist jt. kahustusi. Isandad võitlesid selle vastu, et nende talupojad ei satuks vööra sõltuvuse alla, sellega seoses kehtestati rida ranguid karistusi, näitks juhul, kui oli abiellub vabaga või isegi teistest isandaist sõltuvuse oleva pärisorjaga. Pärisorjusse langenud talupoja rasket olukorrast annab tõestust juba seegi fakt, et ta ei saanud abielluda ilma oma peremehele maksmata. Samuti võttis surma juhul isand endale osa tema pärandist. Seda kajastab kõige ilmekamalt Kempteni abti talupoegade kaebuse 6. artikkel, kus väidetakse, et klostu esindaja tuleb kohe peale talupoja surma

¹ Smirin, II, lk. 155.

ja vaatamata ta vaevusele ning lastehul-
gale rõtab poole ta varandusest, aga va-
hel isigi rebkem.¹ Kempteni kloostri vasta-
vad materjalid annavad meile klassikalise
näite sellest, kuidas feodaalid ebaõiglaselt, ta-
lupoegade õiguste väänamise jms. teel, süvendä-
sid talupoegkonna eksploateerimist. Pärisonjasta-
mise küsimusele pühendatud Kempteni akti
talupoegade kaebuse 1. ja 4. punktide annab
akt üldise vastuse, mille mõte seisneb selles,
et talupojad on pärisonjusele sattunud
täiesti vabatahtlikult, akti kinnituseel, ja et
pärisonjadel on terve rida kohustusi aktisak-
tes.² See espooltoodud fakt Kempteni akti
vastuse näol, kinnitab meile veel kord feo-
daalide äärmist jultumust talupoegade suhtes.

Nagu selgus, oli kõigi isandate (territori-
aalvürstid, kohtuhärrad jt.) püüdeks teostada
oma alluvate talupoegade pärisonjastamist.

Talupojad, tundes pärisonjuse raskest iket,
arvud võitlusene oma isandate vastu. Kodan-
likud ajalooslased, kes on uurinud vastava
ajajärgu salsat talupoegade olukorda, ju-

¹ Smirin, II, lk. 156.

² Somas, lk. 159.

hindudes oma klassihuvidest, pole suutnud õigesti seletada talupoegade fedaalidevastase võitluse põhjusi. Näitena võiks tuua saksa ajaloolase F. Krapp'i täiesti ebateadusliku väite, et talupoegade leppimatut võitlust põhjustas nimetus „pärisõigus“, mis haavas talupoegi. Sellise argumendi esiletoomine on täiesti tühine. Talupoegade võitlust põhjustasid kahtlemata nende materiaalsed elutingimused — raske majanduslik ja õiguslik olukord. Nagu õpetab om. Stalin, ... „ühiskonnaajaloo seaduste uurimise võit ei tule etri- da inimeste peades, mitte ühiskonna vaadetes ja ideedes, vaid tootmisviisis, mida ühiskond tarvitab igal vaadeldaval ajajärgul, — ühiskonna majanduselus.“¹

Talupoegade võitlust pöörduvad asjale, et „... ta on hajutatud, valitsus ja aadlikud teavad tema jõudu, ning püüavad teda heida väimupiimeduses.“²

XV saj. ja XVI saj., kapitalistlike elementide tungides fedaalismi rüppe, andis maa- valdajate kasvav rahavajadus tõuke talu-

¹ Ü. L. (b) P. ajaloo lühikursus, lk. 121.

² Engels, lk. 14.

2. Feodaalide pealetung talupoegade maavaldamisõigustele.

Nagu vastavaist materjalidest selgub, eksisteeris Saksamaal XV saj. ja XVI saj. algul talupoegade maavaldamisõigus mitmesuguses vormis: püüandamise alusel, eluaegne ja lühikesi-tähtajaline. Sõjajõõrid aga asusid intensiivselt tihistama talupoegade maavaldamisõigust püüandamise alusel, samuti eluaegset maavaldamisõigust, ning kehtestama renditamise talvimat vormi – s.o lühikesteks tähtajadeks dritteiligkeiti tingimustes.

Talupoegade võitlust selle tendentsi vastu on mitmesugustes dokumentides kirjeldatud. Huvitav on märkida asjaolu, mis selgub Salmi kloostris dokumentidest, et juba XV sajandi 60-ndail

aastail praktiliseiti müruguet moodust, et igal aastal valbuipäeval klooster võttis talupoegade majandid tagasi ja andis need uuesti välja, kellele aga tahtis. Rentnik pidi ära minnes kohale jätma osa õlgi ja surnikut, sellises koguses, mis vastas majapidamistingimustele.¹

Lenjöörid ei püüdnud üksnes rendisaaja osaga, vaid nad teostasid kontrolli kogu talupoja majapidamise üle. Nõukogude ajalooslane Smirin märgib põhjendatult, et talupojanna olukorra halvenemine oli esile kutsunud lenjööride pealetingijaga talupoegade majapidamistele. Lenjöörid hakkasid ründama ka saraskonna ühismaid, metsi ja veekogusid. Keelustatakse talupoegadele metsast puude hankimine, metsakamutamise kajamaava, veekogude

¹ Smirin, II, lk. 182.

püügiks jne. Wittenborfi Weistumis aastast 1477 on küll veel näidatud, et talupojal on õigus kasutada kogukonna metsa kloostriisindaja kontrollimisel,¹ kuid teisis Weistumis, aastast 1492, on juba täiesti piiratud talupoegade metsakasutamise õigus. Weistumis on toodud metsakasutamise ja valvamise kord.² Viest isandast, kes olid metsa anastanud ja jaganud omavahel, pidi igaiuks jälgima ühte teatavat osa metsast. Täiesti vaba metsakasutamine oli lubatud ainult senjöörib. 1487. aastast on jällegi andmeid, et senjөөv püüab võtta talupojalt metsakasutamise õiguse. Ta põhjendab oma teguviisi sellega, et mets kuulub juba sellepärast senjөөrile, et temal on õigus metsas jahti pidada. Kasvõi seegi fakt juba tunnistab isandate äärmist jultumust talupoegade suhtes. Et takistada talupoegade metsakasutamist, sulgesid senjөөrid teed metsa. Oli määratud tea-

¹ Grimm, Weistümer I k., lk. 389

² Smirnov, I, lk. 186

tavad isikud, kes pidid metsa val-
 vama. Metsakasutamise piiramist ka-
 jästab ka Roth'i kloostritalupeo-
 gade kaubuse 8. artikkel, kus kirjutatak-
 se, et nad (kloostritalupojad) soovivad
 läbi rääkida oma isandaga metsa-
 kasutamise korra suhtes. Talupoega-
 de üldiseks sooviks on, et isand an-
 naks puud niipalju, kui neil tarvis
 on, ja et ta ei müüks ega koguks mit-
 samaterjali.¹

Isandad laiendasid oma õigusi
 nii saraskonna ühismaale kui ka ta-
 lupoegade künnimaale. Talupojalt võeti
 tihti maa sel põhjusel, et ta ei pida-
 nud makstähapäevast kinni. Seda
 fakti tõendavad paljud Neistumid.
 Dornhaim'i Neistum aastast 1447 näeb
 ette, et kui talupoeg kolme aasta jooksul
 ei tasu hinnust, siis võib aht temalt
 ta maatüki ära võtta.² Senjöörid õi-
 sid ka sel juhul, kui talupoeg oli val-

¹ Трапунанский, Газети, т. II, лк. 84.

² Grimm, Neistümer, I k., лк. 375.

ne ja maksuvõimetus, võtta temalt õiguse maale või ka koguni majapidamisest murema ajada.

Senjööride poolt talupoegade maade anastamine ei tähenda aga veel seda, et nad ise oleksid tunduval määral laiendanud oma majapidamisi. Teataval määral seda ju tehti, viiti just mõnede põllukultuuride- ja loomakasvatuse alal. Loomakasvatamisel, eiti raskasvatamisel kasutasid senjöörid laiendatult metsi, talupojad aga ei tehtinud oma loomi metsses karjatada. Nagu teada talupoegade kaebustest ja mõningaist Viistumidest, suurenes senjööride loomakasvatus talupoegade arvel. Isandad ajasid oma loomad talupoegade karjamaile, sealjuures pidid talupojad oma kulul ka karjaid pidama. Samuti langesid ka isandate jähikülind talupoegade õlgadele.¹

¹ Третьяковскій, Сказки, т. II, стр. 106.

Aadlikud - maavaldajad hakkasid teostama ka oma õiguste avardamist lina, kanepi jt. tehniliste kultuuride alal, kuid jällegi talupoegade arvel, kärpides nende õigusi vastavate põllukultuuride arendamisel. Sisses sellega kasutasid senjöörid tihti talumajapidamisest isiku kätte üleandmise momenti, et muuta kohustuslikuks rida uusi töid.

Sedamööda, kuidas rahakapital agraarsuhtesse tungis, muutusid talupojad ekspluateeritavaks ka kaupmeeste, liigkasu võtjate ja teiste külla sisse tunginud elementide poolt. Saagi ahned maaisandad, hoolitsedes selle eest, et ise talupoegade majandilt saada võimalikult rohkem tulu, laiendasid oma kontrolli ka talupoegade ja liigkasu võtjate vaheliste tehingute üle. XV sajandi teistümides leidub rida selliseid punkte, kus kuulatakse mittesenjööraarendi kehtestamist, majandi müümist, pakkimist ilma senjööri loata.¹ Kui need tehingud toi-

¹Smirin, I, lk. 200j.

murad senjööri loal, siis on ette nähtud
 omad tingimused, mis eri paikades
 erinevad, (näit. tuleb osa varandusut
 senjöörile anda) kui aga ilma senjööri
 loata, siis on määratud ka vastavad ka-
 ristused. Isandad kasutavad liigkasu-
 võtu tehinguid oma tulude suurenda-
 misiks. Talupojad ei tahtinud isegi
 ilma loata maad pantida. On and-
 meid Tutschfeldeni ja Wagenstatti kloo-
 sterris, et klooster võttis $\frac{1}{3}$ summast,
 mille alusel espoolmainitud tehing läbi
 viidi.¹ Talupojad ei saanud isegi siis,
 kui nad olid oma kohustused senjööri
 vastu täitnud, oma majandit oma ära-
 nägemise järgi kasutada. Nad ei tahti-
 nud ka ülejäänud tooteid müüa.
 Nii näeme, et senjöörid tegid talu-
 poegadele kõikjal takistusi. Boheemi-Sak-
 samaa rajas, mille kohta on rohkem
 uurimusi, on käiteldaval ajal
 peaaegu püüdnud kadumas talupoegade

¹ Grimm, Weistümer, I k., lk. 369.

senjõraalse - ja kohtuliku sõltuvuse vahel. Senjõõride võimu tugevnenmist XV ja XVI sajandil kinnitab ka Dinghof'ide olemasolu, kus senjõõr või tema asemel meier (Dinghofi valitsija või rentnik) viisid läbi kohut 2-3 korda aastas kõigis asjais, välja arvatud mõrvad ja tantsud kiiritööd. Kõiki maavaldussuheteid känteldavaid küsimusi arutas ja otsustas senjõõr. Ta esindas ka kohtuvõimu. Dinghofid rajas senjõõr oma valdusse - üksikuim küladesse ja rajoonesse. Meier oli Dinghofis senjõõraalse võimu esindajaks.

Allikais puuduvad enamasti andmed Dinghofi suurus ja selle kohta, milliseil tingimustel oli. Dinghof meierile antud. Mõnes külastus on fikseeritud Dinghofi majanduslikud funktsioonid, kuna teised rõhutavad jällegi Dinghofi administratiivset tähtsust. Nagu paljudes külastustes on öeldud, oli Dinghof märkimisväärse suurus-

ga " ... ja andis senjöörite olulise osa saagist." ¹ Dinghofide võrk oli täiesti senjööride teenistuses, mille vastu nad suurt huvi tundsid ja mille kaudu senjöörid enam lootsid tugevdada oma maavalduslikke õigusi. Nagu uurimused en näidanud, " ... senjööraalsete suhete areng ei läinud nende muutmise suunas vabaks rendiks, aga, vastupidi, nende fodaalpärisorjuseliku aluse tugevumise suunas." ²

Senjöörid kasutasid väga mitmesuguseid võtteid selleks, et suurendada talupoegade ekspuaterimist. Artiklis "Marka" on Engels rõhutanud, et saksa talupoegade ekspuaterimise tugevumise iseloom jäi vastaval perioodil põhiliselt fodaaliks. ³

¹ Smirin, I, lk. 196 j.

² Smirin, II, lk. 166.

³ Ф. Дуресс, Марка, lk. 125 j.

3. Talupöögade kohustuste suure- nemine XV saj. ja XVI saj. algul.

Klassivõitluse teravnemine Laksamaal XV saj. ja XVI saj. algul on seeses talupöögakonna üldise ekspluaterimise tugevnemisega kõigi tolle aja varakate klasside poolt. Üldine pealetung talupöögadele algas juba XIV saj. 2. poolel, kuid hoogustus XV saj. ja XVI saj. algul. Käsiteldaval aja-järgul ilmneb isandate juures tendents suurendada talupöögade regulaarseid, igaaastaseid, kui ka juhustikke kohustusi ja maksu. Kõige esmalt tuleks märkida seda asjaolu, et nii juhustlikud kui regulaarsed talupöögade kohustused ei olnud valdavalt enamikus rangelt piiritletud, mida tõestavad vastavad allikad, ja nende kohustuste piiriks olid isandate

nõudmised ja vajadused. Regulaarsete maksude süsteemis tähtsamaks osutus Lins, mille määra aadlikud püüdsid suurendada. Selle kohta leidub hulgaliselt talupoegade kaebusi. Suurem jagu Heistumidest ei too andmeid regulaarsete maksude kohta, on vaid fikseeritud maksude tähtpäevad ja nende laekumise kord. Üksikasjalikumalt on märgitud igaaastaste maksude kohta Espachi küla Heistumis.¹ Kõik talupojad pidid kaks korda aastas mirema Dinghofi kohtulikule arutamisele. Iga neli talundit on kohustatud sel puhul andma 5 pfennig'it. Märtsikuus peab iga neli talundit andma kaks härja adraga ja nendega ühes neli inimest; sama kordub ka maikuus. Maapäeval toob iga talund juustu, mis valmistatud mais. Selleks päevaks peab igaüks andma kaks töölist heinategemiseks. Mikklipäeval pidi iga talund andma ühe kana ja 1 pfennigi eest mune. Peale

¹ Smirin, II, lk. 174

Mikklipäeva järgmisel pühapäeval anti
 hinnust isandale. Hinnus pole aga siin
 piiritletud. Samal päeval peab iga kaks
 majapidamist täitma ühe küündikohus-
 tuse, mille teostamiseks nad peavad and-
 ma oma häjad ja inimesed, kes viik-
 sid veini Freiburgi ja St. Peter'isse. Lõ-
 puks tuleb andrepäeval kõigil anda pu-
 hast stra — „kes rohkem, kes vähem“ ja peale
 selle 5 pfennigit rahas.¹

Ülalpool toodud andmeist näeme, et
 siin pole üksnes nimetatud kohustusli-
 kud tööd, vaid viimastega on tihedalt
 läbi põimunud ka rahalised maksud.
 Penjööud oma praktikas kasutasid tihti
 sellist moodust, et asendasid kohustus-
 like töid rahaliste tasudega, kui nad
 ei vajanud üht või teist tööd vasta-
 val ajal. Sellistel juhtudel raharendi nõud-
 mine mõismike poolt oli kasuks ainult
 talupegkonna ladvikule, kuid laiad ta-
 lurahva hulgad kannatasid ullega no-

¹ Grimm, Weistümer, I k., lk. 355 jj.

ses oleva eksploatatavimise tagajärjel. Braldi tuleb vaadelda aga spetsiaalseid makse, mida võeti samuti mõningate tööde asemel, kuid mis muutusid hiljem regulaarseteks makseteks. Nii kehtestati riida makse, mis said nimetuse oma päritolu järgi, näiteks Fleugelt, Habergelt jne. Siin ei ole tegemist mitte maksu ajutise asendamisega tööde mittevajaduse korral, vaid uute regulaarsete maksete sisseeladmisega.¹

Paljud talupoegade kaebused kajastavad teotöö raskust, kusjuures rõhutatakse seda, et isandad koormavad talupoegi väga mitmesuguste raskete töödega, mida pole üldse märgitud vastavais dokumentides. Talupojad olid sunnitud tegema kõike, mida aadlikud neilt nõudsid. Peale teiste tööde nad pidid näiteks ilma igasuguse tasuta aitama isandaid jahil, sõnnikut väija vedama, kalu püüdma, ehitusmaterjale isandale viima, lina

¹ Smirin, II, lk. 175.

tegemea ju. Isandate käitumine talu-
poegade ja nende laste suhtes oli üll.
Kui talupoegade lapsed jõksid ära töölt
isanda majapidamisest, siis nende isa-
vangistati ning sunniti üles otsima ära-
jooksnud lapsi.

Ekstereerisid ka sellised maksud, mis
olid seotud banaliteedikohustustega. Näi-
tena võib siin tuua veskimaksu
(Mühlgelt¹) mis muutus regulaarseks mak-
suks. Lörrachi¹ Weistumis (1492.c) on ette
nähtud, et talupojad pidid karuta-
ma ainult kloostri veskit. Kui nad vi-
sid vilja teini veskisse, pidid ikka kloost-
rile maksma. Hiljem kloostril polnudki
veskit, kuid maksu võeti ikkagi. Üheks ves-
kimaks kohustuseks oli kirikukümnis, mida
võeti kas teraviljalt (nn. „suur kümnis“) aed-
viljalt („väike kümnis“) või kariloomadelt („ve-
rekümnis“). Talupoegade püüdeks oli kaits-
ta oma maade põlisvalduslikku iseloo-
mu, kuna aga isandad tahtsid seda

¹ Grimm, Weistümer, I k., lk. 327.

tihihtada, et suurendada talupoegade mak-
se ja halvendada maapidamistingimusi.
Selle küsimuse ümber käis pidev võit-
lus vastaval ajajärgul. Senjöörid püüid-
sid talupoegi üle viia põliselt maa-
pidamisviiselt lühaajale või tähtaja-
lisele. Tähtajaline maa renditamise vorm
oli halvim. Talupoegade kaebusist selgub,
et nad pidid andma mõismikele kolman-
diku või isegi poole oma viljasaagist. Nüüd
juhtudes, kui senjöörid saavutasid maa
tähtajalise renditamise, olid selle rendi-
tingimused rasked maarendi vormid¹.

Paljud maknud olid sestud talupo-
egade võlgnevusega. Keskajal oli lühaajaline
võtmise seda juhtumise, võrreldes kapi-
talistliku ajajärguga, et protsendimäär
oli laostavalt kõrge. Nüüd suurendand
lühaajalised häbematu viisil talupoegade makse.
Marx väidab, et lühaajaline püüdis nelata
protsendi vormis „... kogu ülejäägi peale häda-

¹ B. M. Neuman, Cor., m. XIII, lk. 386j.

vajalike vahendite teotja eksisteerimiseks...¹
 Nagu küsitlusest selgub, hakkasid sen-
 jööril XVI sajandi algul eriti tugevasti
 praktiseerima tüükitegu, (Stückfroh) mis
 polnud bulgalisilt (suuruselt) määratud, vaid
 oli sõltuv isanda vajadustest.²

Vel koormavamaks kui regulaarsed
 kohustused osutusid talupoegadele väga mit-
 mesugused juhuslikud kohustused ja mak-
 sude, mis olid seoses majapidamise
 või vallasvara omaniku vahetusega, ta-
 lu poegade laste abiellumisega, isandate
 kohtumõistmise õigusega talupoegade üle.
 Paljud artiklid talupoegade kaebus-
 test väljendavad kõige enam pa-
 harmelt just juhuslike kohustuste suu-
 renemise ja isikliku sõltuvuse tugevne-
 mise kohta.

Juhuslikest kohustustest raskemad
 olid need, mida senjõõr nõudis talu-
 poja majandi omaniku vahetusel, mis, vi-
 sid liikuva varanduse tunduva osa omas-

¹ K. Mape, Kanumaa, III, 111, lk. 609.

² Somirin, II, lk. 177.

tamisele.¹

Tähtsamaks osutus maks Ershatz.
 Talupoja noma puhul näitaks nõudsid
 senjööid parima looma ning Ershatzi,
 mida nimetati maksuks pürandi juurde
 pääsemiseks.² Kui talupoja maa oli müü-
 dar, siis Ershatz võeti kahelt inihult,
 nii müüjalt kui ka ostjalt. Tihhti aga
 olid kohustused, mis olid tingitud ma-
 jandi omaniku vahetusest, suuremaddi.
 On teada rida juhusid, kus isand võt-
 tis kogu vallasvarast $\frac{1}{3}$. Pal-
 judes kivistumides on peataähelepanu omis-
 tatud just juhuslikele kohustustele. Erines ka
 selliseid juhtumeid, kus Ershatzi võttis kalm
 isandad korraga, nagu seda tõendab sama
 ajaloolane Th. Knapp. Ershatz oli üks suuri-
 maid maksu talupoegadele.

Talupoegadelt võeti ka kahtumaks,³
 trahve. Kui tuli näitaks ilmsiks, et Ershatzi
 maksusil ei antud kõige paremat looma,
 siis võis senjöö trahviks valida kõige parema,

¹ Smirni, II, lk. 163

³ Травуанскит, Оракут, m. II, lk. 102.

² Lealsamas.

jättes varem antud looma samuti en-
dale. Samuti jübül, kui talupoeg tahtis
müüa midagi oma varandusest, oli isan-
dal õigus vaadata, et parimad loomad
jääksid isandale maksmiseks.

Rechtenbachi küla Neistumist selgub,
et varanduse müümine tõi kaasa kohus-
tuse anda abile $\frac{1}{3}$ saadud summast.¹
Neistumides on andmeid, et seda hakati
praktiseerima laiemalt hiljem ka palju-
des teistes valdkondades.

Üks raskemaist jühustlikest maksudest
oli ka Dritteiligkeit, mida hakati prakti-
seerima alates xv sajandi teisest poolest.
See seisnes selles, et senijoor võis peale ta-
lupoja surma või tema ühest kohast teise
rändamisel võtta endale $\frac{1}{3}$ ta varandu-
sest. Et suurendada jühustlike kohustusi ka-
ritasid isandad tihti kohut, mille abil tü-
histati talupoja põline maavaldamisõigus
ja kehtestati renditamise halvim vor-
-lükikeseks tähtajaks.

¹ Grimm, Neistümer, I k., lk. 365

Peale ülalmainitu lasus talupoegade
 olul veel terve rida väiksemaid kahus-
 tusi, mis ei olnud normeeritud ja olid
 tingitud senjööri vajadustest.

Nagu selgub, omas senjöörialses eksplua-
 tatsioon tendentsi võtta ära kõik, mis jäi
 üle talupoja perekonna eksistentsimiseks häde-
 vajalikest vahendest.

Majandusliku ja õigusliku olukorra hal-
 venedes aruud talupojad võitlema oma
 isandate vastu. "Ülestõus keskaegses elus oli
 harvaks sündmuseks, kuid potentsiaalne või-
 malus ülestõuseks esines nähtamatult tema
 igapäevases olustikus nende enam harilike
 võitlusvormide näol, isegi juba kavatsustes
 nendest."

Normkinga-liikumise tekkimine on
 tihedalt seotud talupoegade olukor-
 ra halvenemisega. Bespool käsitlitud
 talupoegade üldise sotsiaalmajandusli-
 ku ja õigusliku olukorra taustal tu-
 lekki järgnevalt vaadelda ühikajali-

¹ Porsner, II, lk. 205.

kumalt Flemingi- liikumise lokaalsed põh-
jusi ja neist tingitud programme ei paig-
kondades.

III. "Hormking" (Bundschuh) ja ta programmid.

Kogu XV sajandi jooksul toimusid lokaalsel tasemel lokaalsed ülestõusukatsed talupoegade ja linnaplebeide poolt, ning sama sajandi lõpuspoole ilmuvad need eriti tõelise Saksamaal. Nagu kirjutab Rosenkranz ".... kuhjised tõelise Saksamaal... 1490-ndatel aastatel ülestõusud hirmuäratava kiirusega."¹

Rahulolematus ja ülestõusukatsete põhjusi tuleb loomulikult otsida tollal valitsevast sotsiaal-majanduslikust ja poliitilisest korrast, kusjuures ajend vastuhakataks eriprikkondades oli siiski enamikel juhtudel erinev. Talupoegade majanduslikult vilets ja õigusteta olukord oli

¹ Rosenkranz, I k., lk. 17.

põhilinemaks talupoegi revolutsioonilisele väljastumisele suunavaks teguriks.

„Flormking“ („Bundschuh“ - paeltega jala külge kinnitataw talupojaking) sümbolina on läbi teinud teatavad arengufaasid. Belneval perioodil enne Flormkingaliikumist kasutasid talupojad seda oma üldise sümbolina, kuid järgnevalt muutus juba „Flormking“ võitlussümboliks ja lõpuks sai „Flormkingast“ revolutsiooniliste salajärgute sümbol. Flormkinga-*i.* Bundschuh-liikumine tekkis ed perioodil, millal talupoegade ülestõusud hakkasid sagedamini suurema mõ. kujuma. Flormkinga-liikumine areneski selle talupoegade ülestõusuliikumise kriitises faasis. Samasegset talupoegade ülestõusukatsetege maal toimus ka linnades käärimine, jist linnade plebeelisis kihis. Mis puutub aga Flormkinga-liikumise organisatsioonilise külge, siis peab ütleva, et see oli üsna nõrk. Organisatsiooni kindlustamisel oli takistavaks momentiks juba seegi asjaolu, et talupojad elid vä-

ga hajali, mistõttu sidepidamine teki-
tas raskusi. Talupoegadele puudus tal-
lal seal juhtiv lütlane kodanuse või
proletariaadi näol, kes oleks nad kind-
lalt organiseerinud võitlusse feodasti-
de vastu. Ülestõus on edukas siis, kui
sellele suhtutakse marksistlikult, s.o. kui
kunst. Talupoegade ülestõusud käsitel-
daval ajajärgul ei saanudki lõppeda taga-
järgikalt, sest selleks, et olla edukas, ei pea
„... ülestõus toetuma vandenõule, mitte par-
teile, vaid usindlikule klassile... Ülestõus
peab toetuma rahva revolutsioonilisele vai-
mustusele... Ülestõus peab toetuma sellisele
proördpunktile kasvava revolutsiooni ajaloos,
kus rahva esimeste ridade aktiivsus on kõi-
ge suurem, kus kõhklemissid vaenlaste järe-
volutsiooni nõrkade, proolikute, ebakindla-
te sõprade ridades on kõige tugevamad”¹
Kuid tollal, nagu me teame, ei elanud objek-
tiivselt üldusi ülestõusu võiduks.

¹ N. J. Lenin, Valitud teosed II k., lk. 92.

1. 1493. aasta Schlettstadt'i „Flormking“
(„Bundschuh“).

Et „Flormking“ talupoegade revolutsioonilise liikumise mõttes alguse sai Elsassis, seda põhjendab Rosenkranz Elsassi arekohaga Saksamaa välispoliitika kõige tähtsamas ja tundlikumas punktis. Siin oli killustumus võrdlemisi suur ja ükski maaisandaist ei omanud ülekasulikult kohta, isegi mitte riigifisogtkond Hagmannus.^{Wollm} Olukord oli sellepärast siin pidevalt ebastabiilne. ja talupojad jõudsid oma kogemuste tõttu üha selgemini arusaamiseks, et nende raske olukorra parandamiseks pole kuskilt abi loota, vaid tuleb teetuda endi jõule.

Elsassis feodaalid püüdsid oma seisundi ebakindlust, mis oli tingitud kib-
—^{viin}

¹ Rosenkranz, I k., lk. 11.

lustumise, hävitada liidu loomisega (nn. Der Niedrige Verein) Põitzi eskujil, mis eksisteeris a. 1474-1484 ning uuendati 1493. aastal Hornkinga-liikumise päevil 15 aastaks, kuid see ei andnud minguid märkimisväärseid tagajärge. Selles liidus olid siiski tugevasti ülekaalus erahuvid, mis tõrjusid tagaplaanile maavaldajate ühishuvid.

On ju arusaadav, et talupojad, kellel polnud kusagilt kaitses liida, hakkasid seda otsima omavahelises ühinemises. Tsandate raske surve, kehustuste suurenemine, millele liitus liigkasu võtjate ekspluaterimine, andsid otseselt tõeke talupoegade ühinemiseks.

„ Sama hindade tõus, mis kutsus esile talupoegade ülestõuse Madalmaades, viis 1493. aastal Elbani talupoegade ja plebide salajasel liidu moodustamiseni, millest võtsid osaka inimesed, kes kuulusid linnakodanluse optiivõimelise parteisse, millele enam või vähem tundis kaasa isegi osa alamast aadelkonnast. Liidu keskusteks olid Schlettstadt'i, Sulz'i, Dambach'i, Scherweiler'i jt. rajoonid.“¹⁾

¹⁾ Engels, lk. 64.

1490/91 aastal oli väga karm talv, millele lisaks tõusis elukallidus, levisid haigused ja suurenes näljahäda. See kõik tekitas talupoegkonnas suurt rahulolematust. Talupoegade viha oli ka teravalt suunatud neid orjastavate kohtute vastu. Vihatuimaks kohtuks olid Straßburgi piiskoplik kohus ja üks keiserlike kohtute jäänus - Rottweili Euekohus, kus olid laialt levinud kohtu alased väärnähtused ja kuritarvitused. Naismulik kohus oli juba varem, eelmisel perioodil oma kompetentsi laiendanud ning nüüd kaotas ta üda talupoegade eksploatatsiooniks. See kujunes liigkasuvõtjate kasulikuks kohtuks. Lisaks liigkasuvõtjate kuritarvitustele, röövis kohus ise samuti talupoegi. Rottweili öuekohus oli oma tekkelt keisrikohus, kuid oli Saksa-Rooma keisririigi kohtuna oma tähtsuse kaotanud ning muutus samuti liigkasuvõtjate röövimise tööriistaks. Neis kohtuis jäid talupojad kaitseta ja peaaegu alati kaotajaks pooliks. Kohtud olid ostetavad ja varanduslikult kehvast olukorras viibival talupojal polnud võimalik kohtu-

nitega teostada sellisid rahaline mahhi-
 nalraue, nagu tegid seda jõukamad ja
 mis võisid neid esmäärgi saavutamisele.
 Vaimulikeud kohtud omad laialdast koht-
 prentsi ka tsivilsahekorde alal (varandu-
 se pärimise-, lepingutega jne. seos olevad küni-
 mused) liimad puüdsid kaitsta oma ala-
 maid vaimulike kohtute ja Rottweili õue-
 kohtu pretensioonide vastu, kuna aga feo-
 daalid, kuivatuodes ise liigpasu võtust, soosisid
 ülalpool mainitud kohtute tegevust, mitte
 kaitstes küllakohtu õigusi. Olukord kujunes selli-
 seks, et kaebaja, kellel oli talupoegade sub-
 tes teatavaid nõudeid, pöördus kas vai-
 mulike kohtute või Rottweili õuekohtu poole,
 kus ta teadis, et saavutab võidu oma
 kaebealuse üle. Kuis kohtuis venitati nih-
 likult kohtuprotsessi, et saada kohtu-
 aluselt üha suuremaid summasid kuni
 nende laostumiseni. Asjaajamine taimes
 kirjaltikult ja advokaadid ei jätnud sejuinas
 muudugi kahtamata tollealgete talupoegade
 kirjaoskamatus. Peale selle koheldi talupoegi

väga häbivääralt. Kohtus ja seltkonollikus läbikäimises ei tahetud vaesest midagi teada. Isandad võtsid ilma tänuta talupoja töövilja vastu, jättis nad aga ilma kaitseta.¹ Nud, kes talupoja vastu protsessisid, püüdsid näitaks võimalikult lühiajalist tähtaega määrata tasu maksmiseks, millest põlnud talupojal võimalik kiinni pidada. Nii järgnes muudugi rida karistusi. Lõpuks jättis kohus kaebajale tegevusvabaduse ka selles suhtes, et ta võis mahinjoetu oma majapidamisest minema ajada. Talupojal algas protsessi algusest peale rida alandusi ja viletsusi, mis lõppesid siis, kui ta oli vaesestunud.² Nüüsuugured väärnähtused ja röövellikud kohtuprotsessid võtsid laia ulatuse XV sajandi 2. poolel. Juba varem oli talupojade võhha muunatud nende kohtute vastu ja nende alaliseks nõudeks oli, et kohtupidamine teinuks kaebaluse elukohas asuvas küllakohitus. Kohtupidamist küllakohitus soovisid

¹ Bezold, lk. 75.

² Rosenkrantz, I k., lk. 30.

talupojad sellepärast, et nad lootsid, et seal on eeldusi õiglasemaks kohtumõistmiseks, kuna küllakohtuis olid kaasistujaks ka talupoegade esindajad. Kõnes võitlusega orjastaraste kohtute vastu tekkis talupoegade viha juutide vastu, kuna enamik rahalaenukajaid ja liigkasuvõtjaid olid juudid.¹ Oleks liigkasuvõtjate enamik olnud ükskõik millise rahva, sõltuvalt kihist või klassi hulgast, oleksid talupojad muudugi naise suhtunud samasuguse põlgu-
 sega. Burgundia sõja ajal, mis toimus 1477. aastal, aeti juudid klassi linnadest välja, kuid hiljem ei andnud linnad luba neile tagasiöördumiseks oma elukohtades. Hüsimus seisnes siin selles, et linna-
 patriiitrid ja kaupmehed, alles ise ka liigkasuvõtjaks muutunud, nägid juutides endast suuri võistlejaid, ega tahtnud, et juudid uuesti linnadesse elama asuksid. Küttikind tülid juutide ja linnade üla-
 kihtide vahel, tülikulude kandmine mere-

¹ Rosenkranz, I k., lk. 32 j.

vad kahe ülalpool mainitud kohtu kaastamist ja kalmandas artiklis esineb jüütidelt varanduse ära võtmise ja vajaduse korral nende hävitamise nõue.

Laiade talupojahulhade pahameele tõttu kirikus vastu, kes talupoegadele avaldas ränka majanduslikku suuet, ning talupoegade põlgusest rihaste vaimulike tõrjuma eluviisi vastu kerkis nõue: Prestrid ei tohi olla rohkem kui üks sisetulekuallikas, millest nad saavad sisetulekut 40-50 kuldna väärtuses aastas.¹ See mõte, et ühelgi vaimulikul ei tohi olla rohkem sisetulekuid kui ühelt ametikohtalt, esineb ka „Keiser Sigismundi Reformatsioonis.“² *

¹ Rosenkranz, I, lk. 35 (Rosenkranz, II, lk. 16, 23., 58.)

² Sigismund, lk. 32.

* „Keiser Sigismundi Reformatsiooni“ autorit me nimeliselt ei tea. Arvata võib aga, et see töö on kirjutatud radikaalult häälstatud linna kodanlase poolt. „Keiser Sigismundi Reformatsioon“ on tüüpiline väljendus sellest, et skypula-teerimine oli tüüroid raske, et isegi radikaalne kodanlane peab vajalikuks teha

Järgnevalt esines nõue maksude reguleerimise kohta. Nõuti, et kogukondadele antaks õigus fikseerida maksumäärad ja muud kohustused.

On mõeldav, et nende kahe viimase nõude esitamine, mis on riinnakukatsel taluhoosi ekspluaatorivate klasside majanduslikule suvale, avaldas mõju eriti vaesemate taluhooside inimestele tekkinud salaliiduga. On selge, et siin programmis peaarähk langetati just preestri vastasute nõudele. *vt lühene pöörus*
min

parandusi olemasolevas setriaal- majanduslikus ja poliitilises korras, kuid lõppesmärgina selle koha likvideerimist niiski printsiipidele ei taastleta. „Keiser Sigismundi Reformatsioon“ oli vastaval aja järgel rahva hulgas võrdlemisi laialt levinud. „Keiser Sigismundi Reformatsioon“ ilmus korduvalt käsikirjadena ja trükitoodetena.

"Hormkinga" salatiit aga reedeti ja punus-
tati "...vaatamata kõige valjama karistu-
se, millega ähvardati ühinguse vastuvõtet..."

Valitsus klass, olles hirmul talupoegade
ähvardava jõu es, saades teada "Hormkinga"
salaorganisatsioonist, karistas osavõtjaid suure
julgusega, et hävitada Hormkinga-lükumine,
kuid peale Schlettstadt'i salatiidu likvi-
deerimist ei olnud Hormkinga-lükumine
juurteni hävitatud. Juba 1502. a. tellis ta-
lupoegade salatiit Speyeri piiskopkonna
lõunapoolses osas, mis hõlmas Bruchsal'i ala.
Lõidu keskuseks oli Untergrömbach.

llsuäär, lugu?

ot byls, et müüa al

Schleibst vorsch

lle 326

¹ Zimmermann, lk. 31.

2. 1502. aasta Untergrombachi'i "Hormkingi".

Peale Schlettstadt'i "Hormkinga" sala-
lõidu hävitamist, si võtnud fesdaalid ja
kõrgvaimulikud midagi ette talu-
gaade olukorra parandamiseks. Seltsõttu
on täiesti loomulik, et Hormkinga-lü-
kumine arenes edasi. Jürgewalt tekkis
salaorganisatsioon peakeskusega Untergrom-
bachi ja Jöhlingeni külas, kusjuures esime-
se nimetus järgi on üldiselt 1502. a. "Horm-
king" tuntud. Salaliit haaras laialdase
määrada, laiudes mööda Reini alla-
poole kuni Mainini ning ülespoole Ba-
deni markgraafkonnani.¹

Kõne kui otsust avaldada kohalike da-
de vaatlusele, si ole ülearuse anda lüh-
ke ülevaade Saksa-Rooma keisririigi

¹ Engels, lk. 65

seisukorraast vastaval ajal.

Keiser Maximilian I (1493-1519)

milles ajal valitses riigis üldiselt pingeline olukord, mida habendas selgi keisririigi reformimise katsete varing. Maximilian I oli liidendamise abilise teel oma valdustega Burgundia hertsogkonna maid, nende hulgas ka Madalmaad. Ta püüdis teha tsentraliseerimiskatseid juba neis maades, kusjuures ta XV sajandi 80-ndate aastate lõpul laiendas neid ka Saksamaa kesk- ja lõuna osade suhtes. Lõuna-Saksamaal oli Habsburgide võimu teoks „Iraabi lüü“, mis vormistati lõplikult 1488. a. Maximiliani eesmärgiks oli – nõrgendada vürstide võimu ja teostada keisririigi reformi, mis aga ebaõnnestus. Lün tekki võitlus vürstidega, kes seisid vastu Maximiliani tsentraliseerimiskatsetele ja kes löid ise keisririigi reformiprojekti, mille põhjal tegelikult keiser jäi ilлагi sõltuvaks vürstidest. Võitlus Saksamaa keisririigi tea-

tavate reformitsete ümber ei andnud
 aga mingid positiivsed tulemused, vaid,
 vastupidi, suurendas rahva paha meelt va-
 litsevate võimude vastu. Keiser Maximilian I
 poolt taotletavale keisririigi refor-
 mi teostamise püüdele tuleb vaadata
 kui egoistlikule üritusele. Maximilian I
 kahtis igati Habsburgide dünastia võime
 tugevdada ning vürstide mõjuvõime pü-
 rata. See üritus ei õnnestunud sellisel
 määral, nagu seda keiser lootas. Vürstid
 aga tegutsesid samuti oma võime suu-
 rendamise huvides. Vürstide taotluste eest-
 võitlejaks oli Mainz'i kuraatorst Berthold. Või-
 tus reformiprojekti ümber kujunes täiel määral
 pettemanöövik. Nii Maximilian I kui ka ta
 vastased püüdsid mõista anda, et nad arves-
 tavad ka töötavate masside huvi, kuid tege-
 lilult ei vastanud see täie, arvestati ainult oma
 "kaskuhuvi". Nii Maximilian I ja ta vastasler
 arendasid ninjures laialdast demagoogiat ka pub-
 litsistide kaudu (levisid mitmesugused lendlehed).
 Rahvas pettus peagi nende jühtivate võime-
 muste tehinguis.

Kodanlik ajalooslane Lorenz on

kirjeldanud Maximilian I ja Mainzi praepüskopi Bertholdi võitlust poliitilisel aremil, tuues nende sisulised riigivalitsemise alal. Maximilian avatas peab ennem olema välispoliitiliselt aktiivne, kindlustama riiki välispoliitiliselt ja alles siis asuma riigi sisetiste reformide juurde. Berthold näitis aga vastupidist, rõhutades uskätt sisepoliitilist aktiivsust.

Mis mõttes.
 Rosenkranz, mitte vähesel määral valitsevate klasside klassikuue, on kirjeldanud seda võitlust silmas, nagu oleks need juhtivad mehed püüdnud kogu rahva huvi silmas pidada. Tegelikult on selline Rosenkranzi käsitlusvõis ebaõige. Engels on kujutalt näidanud oma teoses „Palupöögade sõda Paksamaal“, et tollal Paksamaa ühendamiseks keisrivõim all, polnud eeldusi. Paksamaal ühise riikliku asemel, mis oleks olnud riigi ühtseks turuks muutunud eeldus, olid kujunemas kohalikud turud. Ajal, millal Inglis- ja Prantsusmaal tööstus ja kaubanduse areng viis kogu maa huvi- de kokkuvõtte ja sellega ka poliitiline.

le tsentralisatsioonile, Saksa-aast se post-
 oer viis vaid keurde iibi nenuisile pro-
 vintide viisi, puhtalt kohalike tsentru-
 mite iimber... Sellel määral kuidas la-
 gunes puhtalt fedaalne imperium, hak-
 kas lohenema nide iikikute imperiumion-
 de vahel;...¹ Josi on see, et neil mõlemil,
 nii Maximilianil kui ka Mainzi pra-
 piiskopil Bertholdil, polnud mingit kind-
 lat kavatsust riigi iimberkujuandamiseks.
 Võitlus käis nende endi poliitilise väi-
 suse ja tulvallikate suurendamise huvi-
 des.

1495. aastal võeti vastu otsus, et riigi-
 päev tuleb igal aastal kokku kutsuda,
 et seal arutataks nii sise- kui ka välis-
 poliitilisi küsimusi. Kuid tegelikult riigi-
 päev ei jõudnud kaugemale, "... kui et
 aastast vastasse uuesti konstateerida, kui
 talumatiks on siskonud riigis muutus-
 nud."² Rahva hulgas tekitas paha-
 meelt see, et riigipäev, alles muutunud

¹ Engels, lk. 27.

² Rosenbranz, I, lk. 143.

riigivürstide, esotsas Mainz'i peapiiskopi
 hääletoruks, ei võtnud midagi ette rahva-
 masside olukorra parandamiseks. Ja kui-
 gi oleks tollal valitavate võimude poolt
 mingeid väikesi sisekorra reforme ette
 võetud, poluks need siiski talupoegade
 olukorda palju parandanud ja nende
 ülestõusukatsed ara hoidnud. Riigipäe-
 radel oli muu hulgas esile kerkinud
 ka ületükkliku otse maksu (gemeiner Pfennig)
 sisseadmise küsimus, kuid see jäi
 ainult kavatsuseks ja selle tegeliku koon-
 danise plaanid vaheldusid.² Nii riigi-
 linnad kui ka talupoegkon-
 na mõningad osad lootsid seoses Maxi-
 miliani keisririigi reformimise projektiga oma
 seisukorra parandamist, kuid pettusid rän-
 galt. Oodati tugeva riikliku korra keh-
 testamist, kuid seda polnud Maximilianil
 võimalik teetada vürstide vastupa-
 mi tõttu. Keiser Maximilianil polt tuge-
 vat keisri võimu taotlevate reformide va-
 ring soodustas talupoegade salaliidu

¹ Rosenbranz, I, lk. 145.

tekkimist, sest, nagu juba espool mai-
 nitud, lestin peale linnade ja rüütli-
 ka osa talupoegi keisrivõime tugenevi-
 se tagajärjel oma sukkorra parane-
 mist. Nii sugul loetusel oli teataval
 määraval alust, sest keisriks kroonimise re-
 ommendiks oli Maximilian tunduvalt suu-
 rendanud Habsburgide dünastia võimsust.
 Samal ajal, kui Saksa-Rooma keisririigis
 oli päevakorda kerkinud riigireformi küsi-
 mus, kestnid Haalia sõjad, millest ka keiser
 Maximilian i teataval määraval osa võttis. Kui
 na tal aga puudus kindel finantsalane
 baas, siis pidi Maximilian vürstidelt
 rahalist teetust hankima, mistõttu tal
 tuli asuda järelandmiste teele. See põhjus-
 tas ta reformide täieliku kokkuvarisemise.

Peale seda, kui Tiigipäevadel 1495-1502
 nurjised reformikatsud, suurenesid rahu-
 tused riigis. Et 1502. aastal tekkis Horn-
 kinga-lükumine Speieri piiskopkonnas, pole
 sugugi juhuslik nähtus. Talupoegade ja
 linnaplekkide üldist pahameelt ja sala-
 lüüdi organiseerimist põhjustand suurel

kehalikud tingimused, mida tuleb vaadelda sses üldise ratsaal-majandusliku olukorraga.

Tolleaja vaimulikonnale oli iseloomulik toretus ja pillav elulaad. Eriti äratas see suhtes tähelepanu Speieri piiskopkond¹. Oma tõbutseva ja äärmuseni arenenud pillava elu tõttu satuti Speieri piiskopid suurtesse võlgadesse. Võlad olid teinud suureks paisumise eriti piiskopi Ludwigi ajal. Täi võlgnes näiteks üksnes teomkapitlile 15.200 kuldinat, mille kohta ta 608 kuldinat aastas pidi tasuma protsente.² Piiskop Ludwig, kes oli mõtetult palju võlgu kuhjanud, suurendas täiesti õigustult enda alluvate talupoegade ja linna plebeude maksuormat.

1490. aastal tekkis Speieri piiskopil Ludwigit sõjaline konflikt Pvaabi liiduga,³ mille põhjustas ajastu, et piiskopi vasall Hans Lindenschmid oli 1490. a. rüüsta-

¹ Zimmermann, lk. 41.

² Rosenkranz, lk. 162. (märkus 4.)

³ Pallas, lk. 153 jj.

nud ja maha põletanud Ivaabi lüüdile kuuluva Eitelshelmi lossi. Peetõttu algas Speyeri piiskopi Ludvigi ja Ivaabi lüüde vahel sõjategevus, mis lõppes 5. nov. 1149. aastal. Lõpuks sõlmiti nende vahel leping, milles nähti ette kahjutasu (600 huldmat) maksmine nüüstatud ja maha põletatud Eitelshelmi lossi eest ja Ivaabi lüüdile 2000 floriini suurune tasu.¹ Need summad aaga pressiti talupoegadelt nende ekspluatatsiooni tugevdamise teel. Talupoegade elukor-
da raskendas ka see, et sõjategevuse ajal kannatasid nende majapidamised Ivaabi lüüde sõdurite röövetkete all. Teatavad kuld olid seotud ka sellega, et Speyeri piiskopkond pidi mitu korda ratsaväge varustama ja keisrile saatma. Samuti abistas Speyeri piiskop Pflanzzi kuurvürsti, saates talle toetussummasid. Piiskopliku tõe rahalisid nõuded ja tagasihoidliku maaomastajate suvõime seind kohutavas vastuselus.²

Ka linnades kannatas eiti plekki-

¹ Herald, lk. 21.

² Rosenkrantz, I, lk. 153.

linna kiht raskete maksude tõttu. Et talu-
 pregadel ole koostöö linna töötavate massidega,
 linna poliitilise operatsiooniga, seda toendab
 kas või see, et salaliku astus Buchsali
 linnast hulgaliselt liikmeid.

1500. a. readis Ludwig väljades olevate Buch-
 sali linna, mis kuulus samuti Speyeri piis-
 kopi Ludwigi ülemvalitsuse alla, uude lisa-
 maksu. Koormavaks maksuks kujunes tarbi-
 ainetemaks (Ungelt), mida piiskop Lud-
 wigi ajal suurendati. Olgu lisatud, et „Bet“
 nimeline maks, mis oli samuti uude seatud
 Buchsali linnas, kanger küll pearaehuses
 linnapatriteid, kinnisvaraomanikele, kaup-
 mustele jt. linna jõukamate elanikele,
 kuid see ülemkiht, mængides kokku Speyeri
 piiskopi Ludwigiga kompensaris oma
 väljaminekud see suhtes „Ungelt“i arv, mil-
 le kaudu kanti kõik kulud töötavate
 massidele linnas. „Ungelt“ kannas raske koor-
 mava just linna vaesematel elanikel.
 „Ungelt“is läks üks osa Buchsali linna väl-
 gade kätte ja teine osa Speyeri piiskopile.
 Püüti andis see maks tunda lihannungi jures.
 Peale selle oli välja teostatud terve uida kaistus-
 määrusi, ning iga väikese ekrinuse pärast kais-
 tati. (näitaks kaistati peremehi,
 Rosenkranz, I, lk. 164.

kes ei registreerinud oma veini). Briti tü-
hikad ja rasked olid need määrused
lihumikele. Olgu siinjuures lisatud, et vai-
mulikud olid vabad tarbimismatkest.
Ametnikud pidid tegutsema etrustavalt
ja järelevalvevõrku tihendati järjest.

Salaliidul oli ka poolehoidjaid Speyeri
ja Pforzheimi linnades.¹

Talupoegade elukord halvenes tunduvalt
metsakorralduse sisseseadmise tagajärjel
1493. aastal. Talupoeg ei tohtinud metsa
loomi lasta ning metsast küttepuidu vii-
misel ei tohtinud seeloomad rõõma haka-
ta. Kui seda juhtus, pidi talupoeg trak-
si maksma. 1493. a. metsakorraldus piiras
ka ehituspuude saamist. Oli välja antud si-
da kitsendavaid määrusi metsamatujali
tarvitamise suhtes. Näiteks ei antud talu-
poegadele suurt kütte- ega ehituspuud ja
kütteks võidi ainult hagu tarvitada.
Et puumaterjalide saamine oli kitsenda-
tud, siis oli talupoegadel raskendatud

¹ Rosenbranz, I, lk. 209.

ka majapidamises vajalike puuesemete ja tarbekaupade muretsemine. Suured kitsendused ja keelud nii metsa- ja kajaamaade kasutamise kui ka kalastamise kohta tekitasid talupoegadele suurt pahameelt.¹

1501. aastal tabas Edele-Laksamaad ikaldus, mille tagajärjeks oli suur näljahäda. Briti väingalt tabas nälg Jöhlingeni küla. Talupoegade poolt esitati hulka mitmesuguseid palvekirju, kus paluti maksude vähendamist teraviljale, maksuaegade pikendamist, rahalist toetust, teravilja jne. Briti palju palvekirju oli esitatud Jöhlingeni külalelanike poolt; seda küla tabas ikaldus 1501. a. talvise suure külma tõttu, ja esitatud palvekirjades kajastus talle küla elanike raske olukord.² Palvekirjadest suhtuti aga teoskapitli ja teiste kõrgrahvaste poolt külmalt. Olguigi, et teoskapitel pidas oma protokollis esitatud palveid põhjendatuks, pettus ena-

¹ arxool, lk. 30jj.

² Rosenkrantz, I, lk 168.

miske palvete isitajaist kibedasti, kuna laenu anti ainult jõukamaile talupoegadele, neile, kellelt loodeti, et nad on kindlasti suutelisid tagasi maksuma. Toomkapitel muudugi ei jätnud siinjuures ka altkäemakse saamise võimalusi kasutamata. Üldiselt suurenes rahva viha vaimulike vastu järjelt.

"Hormkinga" vandenõu, mis organiseeriti 1502. a. ja mis tekkis peamiselt kõrgvaimulike ja aadli majandusliku survetõttu, oligi oma teravikuga suunatud vaimulike ja aadli rõhumise vastu. See on mõistetav talupoegade suur viha oma isandate vastu, mille kohta Rosenkrantz kirjutab: "Joh Fritzi Bundschuh tekkis kõrgpuult pappide vihkamisest ja suudus nimelt tuletatud mõttes ka aadli valituse vastu."

Hormkinga-liikumisele teatavat mõju avaldas tollal talupoegade seas leviv radikaalne kirjandus, mida tuleb vaadata

¹ Rosenkrantz, I, lk. 191.

vastava baasi poolt sünnitatud pealiskituse ühe teatava koostisosa hulka kuuluvana. Nagu sm. Stalin oma teos "Marxismist keeleteaduses" väidab, etendab pealiskitus tähtsat osa baasi suhtes; "... tulnud ilmale saab ta (pealiskitus - E.T.) ühisuuriks aktiivseks jõuks, aitab aktiivselt oma baasil kujuneda ja tugevneda, võtab torvitusele kõik abinõud selleks, et aidata veel korral tõplikult purustada ja likvideerida vana baasi ja vanad klassid."¹

See kirjandus omas tähtsust talupojagi võitlusele õhutamises ja nende võitluse õigustamises. Arvatavasti "Hormkinga" salaliidu juhtivad tegelased, esitsas Joß Fritziga, olid sellega tuttavad. Samuti innustavat mõju avaldas šveitslaste võitlus oma isandate vastu.

Et salaliitu kuulus 7000 inimest,² siis võib arvata, et nii suure liikmete arv on värbamisel Joß Fritz, kes oli tolluks ajaks kasvanud Hormkinga-liikumise peajuhiks, kasutas ka abiliini. Värbamisel ei saanud

¹ Marxismist keeleteaduses, lk. 5.

² Engels, lk. 65.

just suuri raskusi tekkida, kuna rõhu-
 enamik talupoegi, kes ägasid järjest
 suureneva isandate ekspluatatsioonise all,
 ostand pikisilmi aega, millal võiks sel-
 lest ikkest vabaneda. Saanuti langesid
 peajüri Joz Fritz'i poolt formuleeritud
 nõuded kokku talupoegade tegelikust elu-
 korrast väljakaarvanud nõuetega. Teata-
 val määral takistas värbamistöid talu-
 poegade valdatus ja liikumiskitsenduse-
 sed, mis tollal kehtisid. 1502. a. tekkinud
 talupoegade salaliidu peakeskusteks olid
 Untergrombachi ja Jöhltingeni külad. Unter-
 grombachi peakeskuseks kujunenemist võib
 seletada sellega, et siit oli pärit "Korona-
 kinga" salaliidu organisator ja juht Joz
 Fritz, kuna agra Jöhltingeni talas 15. st. a.
 suur viljakaldus, mis eriti raskelt mõjus
 külaelanike elukorrale.

Salaliidu liikmed olid seotud teatud
 usuliste tseremooniatega (igapäev "Mii Tsa" ja
 "Ave Maria" palve lugemine). Sellega taheti väl-
 jendada mõtet, et nad teostavad jumala
 poolt neile määratud ülesande. Talupoegade

usuliste kujutelmade olemasolu tuleb siin seletada nende jõuetusega võitlusis ekspluataatorite vastu, mis-
tõttu püüti abi ja loobutust otsida mingisuguselt „tae-
vaselt võimult“ nn. jumalalt.

Siinjuures on mõjustusi tulnud „Keiser Sigismundi Reformatsioonist“, kus väidetakse, et iga inimene peaks hommikul, võimalusel korral päeval ja õhtul kirilukella helina järgi lugema viis korda „Meie Isa“ palvet ja sa-
muti viis korda „Ave Mariat“, mille-
ga meenutatakse Kristuse viit haava.¹

Nagu teame, oli üldse tolle aja mentaliteet läbi imbunud religioossete elavamisest ja kombust, mida eks-
pluataatorid oma huvides veelgi süven-
dasid, kuna religioosne ekspluataatorliku
ühiskonna tingimustes alati propageeris usk-
like teostatavate masside hulgas sõnakuulelikkust,

¹ Sigismund, lk. 62 jj.

kannatlikkust ja leplikkust oma isan-
date vastu, kes oleksid nagu jumalalt
saanud õiguse oma ekspluaatorlikus-
olemises. Usk on algselt lõpmata reaktiiv-
neooniline-, ojaideoloogia.

1502. aasta Hormkinga-liikumise tege-
likku programmi pole teada. Uurimusi hal-
vendab asjaolu, et pole kahtada vangide
tunnistusi, kuna vastavaid akte po-
le säilinud. Jääb üle ainult tunda Trit-
hemiusi poolt läbitõstatud protokollide and-
meid. Olgu mainitud, et Trithemius, ol-
les ise kloostriülemana ekspluaatorijaks,
oli vaenulikult häälestatud talupoegade eks-
pluaatorimisvastase võitluse suhtes. Kohtu-
mike andmeid, kes võtsid juurduse alla Horm-
kinga-liikumise, ei saa täiel määral usal-
dada, ent just ülestõusukatsete tekkimise põ-
juste osas kroonikud on kohtuprotokollide andme-
te põhjal hormkinglaste mõned ja kavatsused kok-
ku võtnud 13 või 14 artiklis ja neile lisan-

duvad veel Lux Rappi kui salaliidu
 reitja ülestunnistused, mida piiskopi-
 kud Strasburgi nõunikud üldjontes
 kokku võtnud.¹ Nende olemasolevate and-
 mete põhjal tulebki vaadelda horn-
 kinglaste nõudeid ja sihte. "Hornkinga"
 peaorganisator Joz Fritzil andmeid Horn-
 kinga-ütkumise kohta otseselt kasutada
 pole, kuna Joz Fritzil, tänu ta osavusele,
 õnnestus alati võimude eest pääseda, mis
 tuli kasuks edaspidisele Hornkinga-ütku-
 mise taastamiseks ja elustamiseks. Hmselt
 on tõi see, et ta võttis juhtivalt osa
 hornkinglaste nõuete formuleerimisest. Et sa-
 laliidu liikmed teatava programmi kees-
 taksid, selles ei tarvita kahelda. Ebataäsi-
 ke ja väheste andmete tõttu meil muu-
 dugi ei ole kindlalt teada, millised
 nõuded täpselt sinna kuulusid, kuid
 oletusi võib teha olemasolevate andmete
 põhjal. Kui suurel määral taotlesid ta-
 lupõjad käisoleval juhul endi eksploatee-

¹ Rosenbranz, II, lk. 100.

rimise vähendamist, näitavad nende nõuded, mis kerkivad päevakorrale klassivõitluse käigus ja mis ilmselt moodustasidki ülestõusjate programmi. Nagu ülpeel mainitud, on kroonikute poolt talupoegade nõuded esitatud 13-14 artiklis, kuid programmi mõttes tuleks neist arvesse ainult alljärgnevad nõuded, kuna ülejäänud on puhtorganisatsioonilist laadi.

Talupojad nõudsid:

- a) vaimulikele ja kirikule kuuluvate maa-
de ja varanduste konfiskeerimist, nende ja-
gamist rahvale;
- b) vaimulikele, aadlile ja vürstidele mak-
stavate maksude, koormiste ja kõigi tollide
kastamist;
- c) pärisorjusele sõltuvuse kastamist;¹
- d) vaba karja- ja heinamaa ning metsa
kandamisõiguse tehttamist.²

Võrreldes 1493. aasta "Hormkinga" nõud-
mistega, olid 1502. aasta nõuded ja es-

¹ Engels, lk. 65.

² Rosenkrantz, I, lk. 194.

mängid radikaalsemad. Hormkinglaste es-
märgidest on teada vangide ülestunnis-
tuste põhjal, et „Iganugune ike tuleb maha
raputada, iganugune võimutsemine alla su-
ruda, iga vastupanu hävitada.“¹ Peale kis-
ri ei soovitud talupojad ühtki teist
valitsejat. Jop Fritz, nagu seda oletab Rosen-
kranz, tahtis võibolla võimude hävitamisest
kõrvale jätta paaosti ja keisri. Igal juhul
hormkinglaste nõudmistes ei peegeldu vi-
ha nende kaks - paaosti ja keisri vastu.
Siin on tegemist just kõrgvaimulike ja
vürstide vastu muunatud ülestõusu plaa-
niga. Engels mainib selle kohta oma geni-
aalses teoses „Talupöörde sõda Saksamaal“:
„Me kohtame talupöördele siin esma-
kordselt esinevat kindumaade rahva karsus-
struktuuriseerimise ja ühtse ning jagamatu
Saksa monarkhia nõuet.“² Viimast nõuet
võib muidugi kaudselt tuletada sellest, et
nad ei soovitud peale keisri võimu üht-
ki teist võimu riigis. Engels seltsustab

¹ Rosenkranz, I, lk. 195.

² Engels, lk. 65j.

argumendi eitamisel, rõhutab talupoegade nõuget monarhismi, mis avaldus nende vastavas nõudes.

Untugrombachi „Hormkinga“ nõuded ei ole enam täiel määral lokaalsed, nagu seda olid Schlettstadt'i „Hormkinga“ nõuded, kuid suurem osa on siiski kohalikest oludest välja kasvanud, nagu näiteks nõue likvideerida mitmesugused kohustused ja maksud (neist vihatumaks oli hiljuti sissestatud tarbainetemaks - Ungelt). Samuti tekkis isandate poolt kehtestatud kitsenduste tõttu heinamaade, metsade, vee ja jahipidamise suhtes talupoegadele otsus kõik need vastikud kitsendused maha raputada. Kuid siinjuures leidub nõudeid, mis sarnanevad „Keiser ligismundi Reformatsioonis“¹ leiduvate vastavate samalaadiliste mõtetega. Nii näiteks nõue kaotada isandate ai-
nuõigus metsa- ja jahipidamise suhtes,² anda talupoegadele vabadus talastamiseks,³ varem

¹ Eespool, lk. 59 j.

² Ligismund, lk. 75 jj.

³ Samas, lk. 76.

tollide vastu." Keiser Sigismundi Reformatsioonis" on teravalt ente toodud pärisorjuse ja selle likvideerimise küsimus. Seal kirjutatakse järgmist: „On kuulmatu asi, et pühkas kristlikus maailmas tuleb avastada see suur ebaõiglus, eriti jumala vastu, et keegi on nii julge jumala ees, et ta julgeb öelda teile: sa oled minu oma" (²pärisori-ET.). Edasi kirjutatakse, et kõik kristlased peavad olema ühetähtsustilised ja see tuleb hukka mõista, kes tein omaks (pärisorjaks) nimetat. Asi on läinud kahjaks isegi nikkangele, et ka kloostrid võtavad pärisorje, uda aga ei tohi lubada ei aadlikele ega ka kloostrile, kei mõni klooster uda teeb, tuleb see hävitada, kuna see on jumalale meelepärane töö.³ Suid talupoegade kaebused ei kajasta nii printsipialselt uda nõuet, mistõttu võib arvata, et pärisorjuslikest sõltumusest tingitud koormused vastavas maakohtas pole nii rasked, et esmajärjekorras nende vastu võidelda.

¹ Sigismund, lk. 65.

² Lamas, lk. 73 jj

³ Lamas, lk. 74

1502. a. "Hormkingale" pidi valmistata-
 ma ka lipp, kuid milline see pidi olema,
 selle kohta ei ole meil üldse kindlaid and-
 meid. Teada on vaid see, et lipp ei val-
 minud õigeks ajaks, mistõttu ülestõusu
 tähtpäeva püüdata, mis sai aga horm-
 kinglastele saatuslikuks, sest vahemaal see-
 deti salaorganisatsioon.

Millisena hormkinglased kujutasid
 olukorda peale ülestõusu, pole teada. Näel-
 di aga rohkem vana püüestamisest kui
 uue ehitamisest. Ei saa kõrvale jätta ole-
 tust sellest, et Jozf Fritz arv siiski loonud
 plaane tulevase riigi kohta, kuid midagi
 konkreetset ses suhtes andmete puudumise
 tõttu pole võimalik esitada.

1502. a. "Hormkinga" juures hakkab sel-
 gesti esinema nn. "jumaliku ärguse" põhi-
 mõte, mida on kodanlikud autorid arenda-
 nud edasi, luues selle ümber teatava ore-
 vli. Näpalju, kui võrd nn. "jumaliku ärguse"
 põhimõte tekitab talu praegades revolutsiooni-
 list meelust, asendab võitlusmeelitu ole-
 masoleva korra vastu, võib seda pidada

progressiivseks, kuid nn. „jumaliku õiguse“ reli-
 gionilist mõtetust, mis kuulub religioosi kui
 ideoloogia raamesse, tuleb aga vaadelda kui reall-
 sionilist mõtetust.

1502. a. „Hormkinga“ salaorganisatsioonias-
 tumine oli seotud usuliste kohustustega (5 kor-
 da „Meie Isa“ ja „Ave Maria“ lugemine), kuna aga
 Schlettstadtli salalüüsi astumine oli lihtsam-
 -mustrumiseks olid kohustatud andma van-
 de, milles kohustuti vaikima salaliidu as-
 maselust. Siin ilmneb jällegi talleaegse religi-
 oosi ideoloogia mõju, mis sundis hormking-
 lan siduma endid tegelikult mõttetute usu-
 aalidega.

Võrreldes 1493. aasta hormkinglaste nõud-
 mustega, olid 1502. aasta „Hormkinga“ nõuded
 laienenud ja ekspluaterimise tugevnemisest
 tingituna talupoegade võitlusid oma rõhu-
 jate vastu suurenenud. Peale salaorganisat-
 siooni retsimist kaistanid isandad sellest ra-
 vat ja id karmilt, kuid see ei kohutanud talu-
 poegi niivõrd, et nad oleksid loobunud
 võitlusest endi ekspuaterijate vastu.

3. 1513. aasta Leheni „Hormkingi“

Peale 1502. aasta „Hormkinga“ ülestõus-
kate repressiooni, näis klassivõitlus vaibu-
vat, kuid rahulelematus maal valitseva
Ebaõiglase korra vastu püüdis edasi, mille
pinnal võis jälle salaorganisatsioone tekkida.

Riigis üldiselt valitus edasi pingeline
olukord. Tugeldi ikkagi veel riigi sise-refor-
mide küsimustega, kuid arutlused riigipäeva-
del venisid ja tulemusi polnud kuhil nä-
ha. Keisrivoimu nõrkust näitab selgesti asja-
olu, et 1509. a. Normsi riigipäeval loobunud sei-
nused keisri abistamisest ja keeldusid temale
raha ja sõjavarustust andmast sõjaretkete
jooks, põhjendades oma keeldumust sellega,
et nende alamad on nii koormatud, et
vastakuid koormiste suurenemisele ülestõusuga.

¹ Rosenkranz, I, lk. 253 jj.

Ülestõusu ettekäändel keisrile oli vajavaks katta seisuste enuste saagiamusele. Muidugi fakt on see, et ülestõusud esinesidki. Põjad olid ju üldiselt rahitsvale klassile kaublikud, suurendades tihti nende tulusid, kuid talleaja Saksamaal killustatust arvestades, pole see imekspandav, et seisused ei tahtnud keisrile abi anda. Näiteks suured territoriaalvõrdsed pidaivid ju ise sõda, haa-rats nimitulekud neist endile.

kus val Suur rahulolematuse laine tõusis üle ka linnades ja peamiselt just linnia plebeilistes kihtides. Aastal 1509 oli verine ülestõus Erfurdis, 1511. aastal käärus Schwabisch Hallis, 1512. aastal tekkis suur kokkupõrge ülemuste ja rahva vahel Speyeris, samuti oli võitlusi Ulmis ja Regensburgis.

Järgmisel, 1513. aastal formeerus "Hornkinga" salaliit Lehenis, julge ja andeka organisatoori Gg3 Fritzi juhtimisel. 1510. aasta paiku "Horn-

¹ Rosenkranz, I, lk. 259jj.

kinga juht Joz Fritz asus elama Breisgauisse Leheni kulla; nimetatud kulla kuulus kehtuhärra¹ Balthasar von Blumeneck'i valduste hulka.² Oma pikaajaliste rännakute tõttu oli ta paremini tundma õppinud riigi valitsevat olukorda, näinud millisele raskemale orjusse talupojad langenud-kõhjal. Ta silmaring oli avardunud ja ta oskas kindlasti paremini aru saada feodaalses ühiskonnas eksisteerivast vastusoludest kui teind talupojad, kes aegajaks raski feodaalse eksploateerimise all. Asudes Lehenisse, hakkas ta energiliselt tegema selgitustööd talupoegade hulgas ja neid salalitse värbama. Ta püüdis talupoegadele selgitada seda, et nad peavad end ise välja aitama sellest viletsusest, milles nad viibivad, et " ... olukord ei parane enam, kui lihtsaks vas ise üles tõuseb, kõhjal oma süngtega liide sõlmib... "³ et ühiselt alus

¹ uspool, lk. 23j.

² Zimmermann, lk. 44.

³ Rosenbranz, I, lk. 261.

tada võitleust oma rõhujate vastu. Miks just seodne pind salalüüdi tekkimiseks avanes Lehenis, selleks on vajalik üldine sotsiaal-majandusliku ja poliitilise olukorra taustal mõnevõrra pilku heita kohalikele oludele.

Nagu juba eespool mainitud, oli Leheni küla tegelikult illemuseks kohtuhärra Balthasar von Blumeneck. Samuti valitsid tein Breisgau külasid aadlikud, kes kohtu- või põhimõttehärradena nõudsid talupöögadelt suuri maksu ja andoneid.² Selliste kohtuhärruslike kohustuste vastu sliigi esmajoones talupöögade viha suunatud. Peale selle kannatasid talupojad kohtuhärrade ühe ja julma käitumise tõttu, kes teostasid igasuguseid kuritarvitusi maarahva vastu. Näitab Söllingi võla pärast laskis Balthasar von Blumeneck ühe oma talupöögadest vanglasse paigutada ja peale selle veel rõhus talupoja naist ja tütarit oma kohtuühe

1 espool, lk. 23j

2 espool, lk. 38 jj.

pretensioonidega.¹ Samuti käitusid kannilt oma alamatega ka teised aadlikud, kellest tuleks nimetada veel Gabriel von Bollschweili. Iga väiksemagi eksimuse pärast karistati rängalt talupärgi. Tüütu saamine elanikel oli väga raske, neil polnud isegi sellist võimalikult määralt puumaterjali, et parandada oma elamuid. Samuti vihkand talupojad ka väiklasi metsa-, karjamaade-² ja jalupidamise kohta vintnatus määrusi, kusjuures nendest määrustest üldastumisel tabas jällegi talupojaga karistus.

Talupärgi tõmmati alatalu kornel mitmesugustesse tüliküsimustesse, viis-³ tõtte nad pidid kannatama alamdusi ja isandate raevu. Ühe sellise näite teeb Rosenkrantz Gabriel von Bollschweili ja Abt von St. Ulrichi vahelisest tülist, kuhu tõmmati sekka ka gabrieli alluvuse kuuluvad talupojad, kelle peale Abt oma viha välgi vales.

¹ Rosenkrantz, I, lk. 264.

Need talupojad olid Rimsingi küla elanikud, milline küla kuulus 1543. aasta „Hormkinga“ piirkonda. Vähejuhtum leidis aset 1543. aasta suvel, millal oli valminud plaan „ilestõusuks.“ Seosetüliga, mille põhjust pole teada, talupojad pidid kohtus suuri kulusid kandma; need küsati edaspidi selliste isandate vaheliste vähejuhtumitega. „Lihtrahvas maal, kelle kaitses ei astunud välja üksi iseadlek linna ametiasutus, oli lihtralt nagu mängukann isandate käes.“² Et kohtulike ajade ajamine, nagu Schlittstädtiski toimus peamiselt Rottweili öuekohtus, mis oli tuntud oma kunitarvituste poolest, mis talupoegade püsivaks nõudeks ja vajaduseks oli, et loodaks õiglase kohtu, ja et kohtuasju aetaks rahajal.

Kapitalistlike majandussüsteemi arenedes tekib aadlil suur raha vajadus ja seos sellega suurendatakse täiesti

¹ Rosenkrantz, I, lk. 268. jj.

² Lamas, lk. 269.

ülekohtuselt talupöögade maksu. Suurenevad ka võlaprotseendid.

Tekkinud „Hornkinga“ salalüü Fof Fritz'i juhtimisel, seadis oma esmäärjiks fedaalidevastase võitluse, mida surul määrjal kajastab ka ta programm.

1513. aasta „Hornkingast“ osavõtnud talupöögade nõudmise kohta on rohkem andmeid, võrreldes ulmisi s.o 1502. aasta Hornkinga-tükumise vastavate andmetega. Meil ei ole siin ikkome sulle isiku ülestunnistused, kes „Hornkinga“ salalüügu reetis, vaid enamike ülekuulamise kohta on olemas dokumendid. Nagu väidab Rosenbranz, sarnanevad enamvähem üksteisega talupöögade ülestunnistused ja neist saabki ülevaate talupöögade nõuetest. Teatavais ametlikes dokumentides on fikseeritud lisaks kõrgile omule ka arvamus, et ülestaus pidi tunnustama „Ehrbarkeit'i“ vastu. (Nürnbergis ja Schwarzwaldi moodustus „Ehrbarkeit“ juamiselt linnapatruididest, kes olid haana-

¹ Rosenbranz, II, lk. 133.

mud endale kaäbusvürstkondade haldamise,
 kohtu. „ Ehrbarkeit“ kujutas endast suurel mää-
 ras feodaliseerunud linnakodanuse ladori-
 kut) Seda peab aqas siiski laiendama selles
 mõttes, et horkhingauste vütlus ei suuna-
 tud min aadli kui „ Ehrbarkeit“ vastu, keda
 nad tahtsid hävitada („den adel und er-
 barkeit zu vertilken vermeinen“).¹ Milline oli
 1513. aasta Leheni „Horkhinga“ programm täp-
 selt, pole teada, kuid vastavate mater-
 jaleide põhjal on püütud seda taastada,
 ning kroonikud ja aultoid, kes vastava kün-
 murega tegelund, on erinevalt talupöegade
 nõudeid programmipunktidele paigutanud.
 Siin tuleb peamiselt Eugelsile teada, kes on
 talupöegade nõudeid kõige printsiipiaalsemalt
 käitlenud. Jättes erialgu kõrvald organisatöri-
 onilise iseloomuga programmipunktid, tuleb
 eriti tuua järgmised talupöegade nõuded:

1. Hävitada Pottweili kohus.

Liiklike kohtute tegevus tuleb juirata
 ainult võimalike asjadega.

¹ Rosenkranz, II, lk. 133.

2. Kõrutada kõik protsendid, millest tulevad maksta vaid selle ajani, nullal nende summa si ületa võetud kapitali. Nõuti, et võla protsendi ülemmääraks määrataks 5%.

3. Kehtestada jähi-, kalapüügi-, kaja- maade ja metsaraiumise vabadus.

4. Preestrite sisetulekud püüda ühe ameti- kohaga, konfiskeerida kloostrite varad ja kirikute valdused.

5. Tühistada kõik ebaõiged maksud ja tollid.¹

Uue ntudena esineb nin protsentide vähen- damise nõue. Protsentide liiga suure mää- ra ja tasulise liigkasu võtmise kui peale vastu, mis on kutsutud üle kapitalismi arene- misega, ja mis halvendas talupoegade majan- duslikku seisukorda, hakkand talupojad järjekindlalt võitlust pidama.

Programmipunktid on kõik kõige oma teravusega suunatud feodaalse aadli, ja ^{liigkasuvõtjate} ja vaimulite vastu. Kuid sin näeme ka talupo-

¹ Engels, lk. 68j.

gade nõudmuste püüratust. Nähti selle ker-
 gendamist ja parandamist, mis tundus
 otseselt raskena ja kohjulikuena talupoja-
 le. Talupojad uskusid naiivselt keiserabi-
 se, milles nad pidid aga paratama-
 lult pettuma. Programmis esinevaist nõu-
 deist on esikohal just õigusembiotsmise pa-
 randamise nägu, mis esines ka juubael-
 miste „Hormkingade“ nõudis. Talupojad,
 kannatades isandate järgest suureneva
 eksploatatsiooni all, ei muutnud lihtsalt
 taluda seda, et neid reeti pikaleveni-
 vate ja kulukate kohtuotsustega. Rõõm välti
 õuekohut ja vaimulike kohut. Üldiselt on
 käesolevas programmis esinevad talupoegade
 nõuded tingitud samuti kohalikest oludest
 ja suurel määral suunatud kohtu-
 härruslike ja maahärruslike võhivate kohus-
 tuste vastu. Et paljud talupoegade nõuded
 üldtrünnud olid, seda näitab ka vastavate
 nõuete, nagu kala püügi vabaduse¹, tollide
 kaotamise², vaba metsa kasutamise ja jahi-

¹ Sigismund, lk. 76.

² Tomas, lk. 65

pidamise õiguse¹ nõude esinemine „Keiser Sigismundi Reformatsioonis.“ Ka nüüd ei tahtnud talupojad tunnustada mingit võimu peale keiseri ja paavsti.²

Esines ka hulke organisatsioonilist laadi nõudlus ja ettepanekuid. Näiteks: kogu kristliku maailma jaoks kindlustada igavene rahu, mille eesmärgiga peab tapetama kõik, kes on selle vastu, aga neile, kes lahkamatult tahavad sõdida, peab antama raha ja saadama tükklaste ja paganate vastu³ jne. Ka „Keiser Sigismundi Reformatsioonis“ on sõjavastast meeleolu avaldatud, kus mainitakse, et „Kõivad (aadel- & f.) on talitanud anarholiliselt ja on elutanud sõda kogu päraast. Ise peab, kagu tahab jimal, lõppema; väikesid (lihtrahvas - & f.) peab ülendatama ja võimsaid alandatama;“⁴ (Iy hand bisher auf sölichs gehalten und hand dick krieg aufgetrieben umb ain vortantz. Es sol, ob get wil, auß sein; die klainen sollent erhocht werden und die qualtigen ernidert)

¹ Sigismund, lk. 75 j.

² Barge, lk. 41.

³ Zimmermann, lk. 49.

⁴ Sigismund, lk. 91.

Et saaged ased sõjad, mida pidas Jakob Luoma riik, pidurdanud majanduse arengut, mis on täiesti arusaadav „igarsi“ raku seotumise.

Joß Frützi agara ja kavala tegutsemise tõttu valmis ka 1513. a. „Hornkinga“ lipp, millel olid järgmised figuurid: „... ristilöödu, Maria ja püha Johannes, paavsti ja keisri insigniad, ja talu mees ja talu naine ühes kuldsete rihtnõudega Bundeschuga ...“¹ „Hornkinga“ lipul on vähesel määral ka ühist „Heinrich Sigismundi Reformationsis“ kirjeldatud lipuga selles mõttes, et mõlemal on paigutatud keisri embleem.

Embleem hornkinglaste lipul väljendab talupoja tahet, alluda ainult jumalale, keisrile ja paavstile, keda peaks talupoeg kummardama.

Hornkinglastel oli ka oma parem, mis kõlas järgmiselt: „Hea sell, kuidas sul läheb“² „Vaene mees ei saa kunagi hästi elada“ („guter gesell, was ist dein sessen?“ „Der arme man mag numme gesessen“)²

¹ Barge, lk. 43.

² Rosenkrantz, II, lk. 126.

Nii näeme, et "Hornkinga" liit Joß Fritzi juhtimisel võttis palju arenema iseloomu, ning talu-pöögade nõudeid formuleeriti palju kindlamalt. Ka siin rõhutati nn. "jumaliku õiguse" mõtet ja loo-ning "jumalikust õigusest" muutus stüm-lik valitsuse koha kukutamiseks.

Ka Leheni "Hornkinga" salaorganisatri-oon avastati võimude poolt, mille järgi raerunud isandad väga halastamatult "õienda-rid arveid" talu-pöögadega.

¹ espool, lk. 84 j

4. 1517. aasta „Hornking“

1517. aasta „Hornking“ tekkis Schwarzwaldis ja lisaks sellele haaras enda alla laia territooriumi Rüni ülemjooksu, peamiselt Ivaabi-, Elsassi- ja Badeni maa-aladel.

Talupoegade võitlus enda eksploateerijate vastu kasvas ühe jõuga välja nende raskest olukorrast. Talupojad teadsid aadli-, kõrgvaimulike- ja kapitalismi arenemisega seoses in-
le kerkinud tüghkanvõtjate rõhuvat isket. Elsassis ja Badenis ning nende lähedastel terri-
tooriumidel elutsuvad talupojad eriti kannatasid sajendaste sõdade ja vaenuste tõttu. Sõdade ajal rüüstasid ja röövisid palga sõdurid kohutavalt talupoegade majapidamisi. Prantsuse kuningas Francois I (1515-1547) alustas 1515. a. ülesti Itaalias sõja, vallutades Milano. Samal aastal ühendas ta ka Elsassis Rüni ülemjooksu piir-

konda. Luid Maximilian I õnnestus prants-
 lased sealt minema kihutada. Samal ajal
 langesid talupoegade majapidamised jäl-
 legi raskete rüüstevõrkete osaliseks. 1516. a. ala-
 tes käis võitlus Gungolf, Proldsechist ja
 Lothringi hertsogi vahel, mis haaras piir-
 konna - Riini vasem- ja parempoolsel kal-
 dail ja Riini ülemjooksu alal. Võndas sai
 1516. aastal elanikkond Ortenauist St. Piltini
 ja Bitschermi tunda sõjakeeldusi ja rüüste-
 mis. Sojad aitasid aga mõningal määral
 xda pinda valmistada, kus arenesid talu-
 poegade vahutused. 1517. a. "Hornkinga" pea-
 juhiks oli juba mille tuntud talupoeg Jofz
 Fritz. Oles agaralt tegutsenud 1502. ja
 1513. a. "Hornkinga" juhina, oli tal kind-
 lasti suuremaid kogemusi värbanistöölde
 alal, samuti oskas ta ka hästi end või-
 mude eest vaitata. 1513-1517. a. arvata-
 vasti oli Jofz Fritz tegutsenud Ülem-Ri-
 ni piirkonnas, kus ta tegi rahvale selgi-
 tus tööd uue vandenõu organiseerimiseks. Pe-
 ma abilisiks oli Stoffel Freilungist.¹

¹ Rosenkrantz, II, lk. 269.

Salaliidu organiseerimisel ja sellesse
 liikmete värbamisel kasutati teataval mää-
 ral ka maanteel rändavat elementi (kerjisi-
 seid, veidendajaid jt.) 1517. a. "Hornkingi" sala-
 liidu kuulused inimesed mõnereugustest de-
 vikkonna kihtidest: rikkasti talupoegi, lin-
 na plekkisid, erustunud sõdureid jne. Organi-
 satsiooniliste tunnuste kohta tuleb si-
 metada seda, et oli plaanitud "Horn-
 kinga" või välised tunnused, milleks et-
 ette nähtud H kujuline leppemärk, mis
 oli mustast kalurist ja punaselt aluselt
 kinnitatud, mida pidi kandma sinna-
 rätiku juures. Tähehuu¹ks pidi olema:
 „Puha Georg.“ Lõpu kohta pole aga mi-
 dagi kindlat teada.

Et 1517. aasta „Hornking“ tekkis väga
 laialdasel maa-alal, siis ülestõusu kohta-
 likke ajendeid erijärjekorras on siin ras-
 ke esile tuua. Eripaikades oli kindlasti
 ka tegevust teatavate erisuhordadega
 ja seetõttu väsis hornkinglaste nõuded

¹ Rosenkrantz, II, ll. 284.

väga mitmesuguse ilmega olla. Üles-
 tõusu põhjus oli aga kindjal sama-
 sugune - s.o. talupoegade eksploatatsioonise
 tugevnenimine. Allikmaterjalide nappus ta-
 lupoegade nõudmistele osas annab end 1517.
 aasta „Hornkinga“ käsitlemisel eriti tun-
 da. 1517.a. „Hornkinga“ vandenõust osa-
 võtjate kohta on võimalik andmeid
 saada Michel Dienkebüchlist ülestunnis-
 tuste järgi, kes langes Basleri politsei
 kätte vangis. Siis on säilinud materjal ühe
 teise vangis ülestunnistamisest, mis on saa-
 dud ta püüamise tagajärjel. See vang, ni-
 miga „Klaus Fleckenstein“, oli pärit Weissen-
 burgi lähedalt Riedselzi külast, mille-
 ne küla asetses Hornkinga-tüüpi ääre-
 mail. Selle ülestunnistuse põhjal on tea-
 da, et nad (hornkinglased) tahtsid nõu
 pidada, kuidas lehtvabvast nii maal,
 kui ka linnas enda poole võita ja siis
 Hagenau ja Weissenburg ühe päevaga val-
 lutada, seal kohtu- ning raevõim lik-

¹ Rosenkranz, II, lk. 307.

videerida.

"Hormkinga" riimnak oli plaanitud nii linna patritside, ametiasutuste kui ka vürstide, aadli ja riitellkonna vastu, kes tulid kõrvaldada. Hormkinglaste taotluseks oli, et rahvas oleks otseses sõltuvuses keisrilt. Tähti hävitada ka kiriku ilmalik võim, kaotada kõik maksud, kohustused ja pretsendid. Nõudmused olid nii võrd radikaalsed, et kujunes lause ühts: "Mitte midagi, või kõik."²

Rõõlestunnistuses öeldi: "Rent, hirmu- maks, andanuid ja fooglipenn tuleb hävitada."³ Hormkinglastel oli ette nähtud valitseva konna kukutamine, kuid kuidas nad kavatsesid neid üles ehitada, pole teada. Arvatavasti oli neil kõrge suurema tähtsusega vana lammutamine ja hirmutus uue ülesehitamisest jäeti kõrvale. Olgugi, et talupojad kuulutasid hävitussõja aadli, linnapatritside, riitellkonna ja vürstide vastu, siiski tahenda ne veel seda, et tähti raiumilike

1 Rosenkranz, I, lk. 471j.

2 Lamas, lk. 473.

3 Rosenkranz, II, lk. 308.

"räästa; nia tuleb tingimata ka juur-
 de arvata kõrgvaimulike vihkamine, kuna
 nende poolt tootatar eksploatatsioon ei
 olnud selliselt ajaks sugugi vähenenud. 1577.
 a. hõmkinglaste nõuded olid muutunud
 radikaalsemaks. Kui 1513. a. hõmking-
 lased plaanitsesid keisruga rahulikul tee-
 kokkuleppel jõudmist, et keiser nõi nende
 nõudeid täidaks, nõi ei esinenud 1577. a.
 enam sellist kavatsust, vaid vande nõulas-
 tel oli otsene plaan- ülestõusu teo li-
 pidevõimude endi võimude isandate poolt, ning
 selle plaani teostamiseks otsustati ka abiks
 kutuda Šveitsi võitlejaid.

Luid ka 1577. a. "Hõmkinga" vandenõu
 oli reedetud ja sellest osavõtjate langes kann-
 karistus võimude poolt, kes nägid suurt jõudlu
 kalurahvamarrides.

Jalupöögade ülestõus 1493-1517 aas-
 tani kandid endas revolutsioonilise
 mõtte arengut, lähendades Saksa jalupö-
 ögi suurele võitlusele, mis on tuntud Saksa
 jalupöögade sõja nime all, mis puhkes 1525.
 aastal Saksamaal laialdasel maalalal.

IV Kokkuvõte.

„Kogu senise ühiskonna ajalugu on klassivõitluse ajalugu. Vaba ja vabariik, patrits ja plebei, parun ja pärisori, tsunftmeister ja sell, lühidalt, rõhujä ja rõhutar on aland teineteisega alalises vastuolus, on pidanud lakkamatut, kord varjatud, kord avalikku võitlust, võitlust, mis iga kord on lõppenud kogu ühiskonna revolutsioonilise ümberkujundamisega või võitlevate klasside ühise hukkamisega.“¹

See meid huvitavat ajajärku läbib punase niidina võitlus eksploatatavate ja eksploatarijate vahel.

Käesolevas töös käsitletud sakra talu- ja põldade eksploatarimise tugevnenine ja selle taustal vaadeldud Stormkinga- liikumine, kuuluvad XV sajandisse ja XVI sajandisse.

¹ Kommunistliku Partei manifest, lk. 15jj.

di algusele, millel maailma majandus-
lik ilme tema endises feodaalses mõttes
oli juba muutunud. Tõetmisjõudude kasv
põhjustas klassivõitluse teravnemist, kuna
talle aegses ühiskonnas oli üks teisega eks-
pluaterimise kaudu tihedas seoses. Feodal-
konnas „Ekspuaterimine on peaaegu nii-
sama julm kui orjajalgi, - ta on ai-
nult veidi pehmemdatud. Feodaalkonna
peajaoniks on klassivõitlus ekspuaterijate
ja ekspuateritavate vahel.“¹

XV sajandil ja XVI sajandi algul sakra-
talusepõlvkond oli sattunud mitmekordse
rõhumise alla. Talupojad ajasid nüüms-
mike, vaimulike kui ka liigkasuostjate sur-
ve all, kus juures feodaalne ekspuateri-
ioon oli tihedalt läbi põimunud liigkasu-
võtlike elementidega.

Talusepõlvkondade ekspuaterimise suurenda-
mine XV saj. ja XVI saj. algul on vahetult
seoses talusepõlvkondade elukorra halvenemisega.
Käsiteldaval ajajärgul hoogustus talusepõ-

¹ ÜK(6)P. ajaloo lühikursus, lk. 124.

gade pärisorganisatsiooni protsess, toimus pealt-
 tung talupoegade valdusõigustele ja talu-
 poegade kohustuste (töörendis, andamised, raha-
 lised maksud jne.) suurendamine. Mõisnikud
 alid muutunud tüüpilisteks parasitideks,
 püüdes talupojalt võtta kõik, mida ta
 teadis oma talundis. Talupojad, kannatades
 metsiku rõhuni all, tõusid kindlalt üles
 oma isandate vastu. Nõnda toimus keskajal
 bulganisti kohalike ülestõuse, kuid kuuni
 saksa talupoegade sõjani ei leidnud aset
 üldi "üldrahvalik ülestõus". Talupoegade
 kohaliku iseloomuga ülestõusud ja ülestõu-
 mikatsed oma nõrga organisatsiooni juures
 tihti lõppedid nurjunisega, kuna fodaalid,
 olles hirmunud valua ähvardava jõu ees,
 paustasid väga julmalt ülestõusjaid. Alles
 siis, kui on kujunenud kapitalistlik formaat-
 sioon, liidavad talupojad kodanlikes või
 proletariaadis jõu, kes neid organiseerib võit-
 luseks feodalismiga, kuna "... organiseeritud,
 väljaastumiste poliitilist teadlikkust, nende

¹ Engels, lk. 38.

likus kohtus. Seda nõuet liame nüü 1493. aasta kuni ka 1513. aasta „Hornburinga“ programmis. Pidevalt nõutakse ka jähi-, kalapüügi-, karjamaade- ja metsade kasutamise õigust, preestrite sisetulukute, kloostri- ja kirikusvarade õiglast jastamist, igasuguste koormuste, kohustuste ja maksude vähendamist. Kõik need nõuded isinevad nüü 1502. aasta kuni ka 1513. aasta „Hornburinga“ programmis. Juba needki faktid lubavad järeldada, et talupojad kogu Saksa- maal kannatasid vastaval ajajärjel raske eksploatatsioonise all, mis ei ole millelegagi õigustatud. Me näeme aga talupoegade nõuete puiratust, nende müstitsismi ja unilise vaimustuse („jumaliku õiguse“ ideed) kaldumist, mis on tunduvalt tingitud nende ebateadlikkusest. Hornburinga liikumine arenes uskätt sotsiaalmajanduslikul baasil ja ideoloogilised ning majanduslikud mõjustused on siinjuures teisejärgulise tähtsusega. Kuid ajaseltine materjalim ei viita ühiskondlike vaadete, ideede ja

tähtsust, hinnates neid siis, kui nad on
 uued ja eesrindlikud, mis teenivad ühis-
 konna eesrindlike jõudude huvi. Nende täht-
 sus seisab selles, et nad hõlbustavad ühis-
 konna arenemist, tema edasitükemist, kus-
 juures nad omandavad seda suurema
 tähtsuse, mida täpsemalt nad kujelda-
 vad ühiskonna materiaalse elu arenemise
 tarvidusi." ¹

Tõllal levis rahva hulgas „Keiser Sigis-
 mundi Reformatsioon“ ², kus teravalt kritiseeri-
 takse kehtivat korda. Bezold väidab järgnevalt:
 „Kui XIV saj. Tšehhi ühiskoonikad nimetatakse
 hussiidide sõja trompetiks, siis võib täie sõja-
 sega „Keiser Sigismundi Reformatsiooni“ nime-
 tada talupoegade sõja pasunaks ³. See kodan-
 lik autor on ülehinnanud „Keiser Sigismun-
 di Reformatsiooni“ osatähtsust, olgugi et selles
 leiduvad mõtted avaldavad teatud määral talu-
 poegade nende revolutsioonilise liikumise in-
 mustavat mõju.“

Engels oma hulkas töös „Talupoegade st.“

¹ U. Z. (6) P. ajalehe lühikursus, lk. 116.

² arpad, lk. 59 j.

³ Bezold, lk. 72.

da Saksamaal" tõestab, "... et Saksamaa poliitiline kord, ülestõusnud tema vastu, epohhi poliitilised ja religioossed teooriad ei ole mitte põhjuseks, aga selle arenguastme resultaadiks millisel onus siis Saksamaal maaharimine, tööstus, mais- ja rüütel, kaubandus ja rahatrikulatsioon."

1502-1517. a. hõrminglaste nõuded üldiselt suurel määral sarnanevad, kuid nende võimuse viis muutub üha jõulisemaks. Talupojad, soovides ainult keisri võimu ja Saksamaa ühtset monarhiat, avaldasid siin oma näivret monarhismis, kuid võib arvata, et see kaudselt siiski mõjutas Saksamaa hilisemat tsentraliseerimist.

Keskaegsete talupoegade ja linna plebeiliste kihtide võitlus oli stiililist laadi, või ebateadlikult organiseeritud, killustatud, alljärgest ei valitsevail klassidel lihtne seda maha suruda. Kuid, nagu näitas ajalugu, si muutunud mitte mingisugused

^a Engels, lk. 6.

feodaalse reaktsiooni tumedad jõud täiesti murda talupoegkonna vastupanu ja pidurdada tema loovate jõudude arengut.

Tänapäeval, Saksamaa lõhestatuses juures, mida soodustavad Ameerika imperialistid, kui maailma reaktsiooni kandvaimad jõud, võib aga Tola-Saksamaa talupoegkond, tänu Nõukogude Liidule ja kangelaslike Punaarmele, kes ta vabastas, vadata helgese tulevikku. "Saksamaa idaosas, mis asus demokraatlike ümberkujumuste teel, viidi juba 1945. aasta sügisel läbi maareform, mis hävitas junkerlik-mõisnikliku maavalduse. Sõjasaamaste ja suurmõisnike maad konfiskeeriti ja jagati maata ja vähesi maaga talupoegade ning põllutööliste vahel."¹ Kuna aga Lääne-Saksamaal Ameerika imperialistid ja nende kannupoisid Bonnisis ei likvideerinud suuri mõisnike ja junkrite mõisaid, mis on, nagu võib arvata, reaktsiooni teeks, ning kestmitke

¹ Eesti Kolhoosik, nr. 8, lk. 53.

ja väiketalupoigi piüütakse igati ruineerida. „Lääne-Saksamaa põljudes kohtades on seni ajani põllumajanduses säilinud majanduslik süsteem, mis vähe erineb pärisorjusest. Ajaleht „Neues Deutschland“ kirjutab, et Lõuna Oldenburgis ja Osna Brücki rajoonis on väikerentnikud peale rendimaksu kohustatud veel teatud aja perekonnamehete töörama maksuta. Sellest kõvale hoidmine toob endaga kaasa trakvi ja teised karistused. Need on kapitalismi juures säilinud pärisorjusele eksploateerimismetodi otsesed jäämused...”

Nagu me teame, tagab ainult eksploateerimisvaba ühiskond talupoegadele kõige jõukama ja kultuurisema elu (kommunismi mõtlemas faasis).

¹ Besti Bolševik, nr. 8, lk. 54.

Kasutatud kirjandus koos teeterini-
sel tarvitatud lühenditega:

I Marksismi-leninismi klassikud:

1. Маркс, К., Капитал, том I, 1950 =
= К. Маркс, Капитал, т. I
2. Маркс, К., Капитал, том III, 1950 =
= К. Маркс, Капитал, т. III
3. Маркс, К., Бугель, Ф., Коммунистliku par-
tei manifest, Tallinn, 1946 = Коммунист-
liku partei manifest.
4. Энгельс, Ф., Крестьянская война в Гер-
мании, Ленинград, 1939 = Бугель
5. Энгельс, Ф., Маркс, К исторический гребни
критический, (Москва) 1938 = Ф. Энгельс, Маркс.
6. Ленин, В. И., Классы и партии по
принципам во второй главе об аграрном
вопросе. Сочинения, том XIII⁴, (Москва) 1947
№ 335 - 394 = В. И. Ленин, Соч., т. XIII

7. Lenin, V. J., Marksism ja ülestõus, Valitud teosed, II köide, Tallinn, 1946 = V. J. Lenin, Valitud teosed, II k.
8. Алексеев, В. М., О коммунизме и коммунистическом движении, Коммунизм, май XXV (Москва) 1949 г. 174-187 = В. М. Алексеев, в. м. XXV
9. Сталин, J., Marksismist keelteaduses. Mõningaid keelteaduse küsimustest, Tallinn, 1950 = Marksismist keelteaduses
10. Üleliidulise Kommunistliku (bolševike) partei ajalugu, lühikursus, Tallinn, 1946 = Ü K (b) P. ajalo lühikursus.

II Kirjandus.

1. Barge, H., Der deutsche Bauernkrieg in zeitgenössischen Quellenzeugnissen. erster Band. Leipzig (nunc anno) = Barge
2. Bezold, F., Aus Mittelalter und Renaissance, München und Berlin 1918 = Bezold
3. Трауготтский, К. П. и Сказкин, С. Д. Крестоматия по истории средних веков, том II, часть II, Москва, 1938 = Трауготтский, Сказкин, т. II

4. Grimm, J., Weistümer, erster Theil, Göttingen, 1840 = Grimm, Weistümer I
5. Herald, R., Der Bundschuh im Bistum Speyer vom Jahre 1502, Greifswald, 1889 = Herald
6. Laritsõnko, M., Kapitalistlike maade talurahva võitlus maa ja rahva eest. Eesti Bolševik, Nr. 8, Tallinn, 1951 = Eesti Bolševik nr. 8.
7. Поршнев, Ф. Ф., История средних веков и указание новаруса Сталюса об "основной черте" феодального общества, Известия Академии Наук СССР, серия истории и философии т. VI № 6, Москва, 1949 = Поршнев I
8. Поршнев, Ф. Ф., Борьба и путь крестьянской борьбы против феодальной эксплуатации, Известия Академии Наук СССР, серия истории и философии т. VII, № 3, Москва, 1950 = Поршнев II
9. Rosenkranz, A., der Bundschuh die Erhebung des südwestdeutschen Bauernstande in den Jahren 1493 - 1517, I Band, Heidel.

Berg, 1927 = Rosenkranz, I

10. Rosenkranz, A., Der Bundschuh die Erhebungen des südwestdeutschen Bauernstandes in den Jahren 1493-1517, II Band, Oellen, Heidelberg, 1927 = Rosenkranz, II.

11. Смирин, М. М., Борьба за землю в рогозанской Германии в XV и в начале XVI века. Исторические заметки, № 4, 1938 = Smirin I

12. Смирин, М. М., О крепостном состоянии крестьянства и характере крестьянских повинностей в рогозанской Германии в XV и начале XVI в., Исторические заметки, № 19, 1946 = Smirin II

13. Циммерман, В., История крестьянской войны в Германии, том I, Москва, 1937 = Zimmermann.

14. Werner, H., Die Reformation des

Kaisers Sigismund, Berlin, 1908 = Sigis-
mund.